

ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta
ZRC SAZU, France Stele Institute of Art History

ACTA HISTORIAE ARTIS SLOVENICA

29|1·2024

Založba ZRC

LJUBLJANA 2024

Acta historiae artis Slovenica, 29/1, 2024

Znanstvena revija za umetnostno zgodovino / Scholarly Journal for Art History
ISSN 1408-0419 (tiskana izdaja / print edition) **ISSN 2536-4200** (spletna izdaja / web edition)

Izdajatelj / Issued by
ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta /
ZRC SAZU, France Stele Institute of Art History

Založnik / Publisher
Založba ZRC

Glavna urednica / Editor-in-chief
Katarina Mohar

Uredniški odbor / Editorial board
Renata Komić Marn, Tina Košak, Katarina Mohar, Mija Oter Gorenčič, Blaž Resman, Helena Seražin

Mednarodni svetovalni odbor / International advisory board
Günter Brucher (Salzburg), Ana María Fernández García (Oviedo), Hellmut Lorenz (Wien),
Milan Pelc (Zagreb), Sergio Tavano (Gorizia-Trieste), Barbara Wisch (New York)

Lektoriranje / Language editing
Oliver Currie, Darja Gabrovšek Homšak

Celostni strokovni in jezikovni pregled / Expert and language editing
Blaž Resman

Oblikovna zasnova in prelom / Design and layout
Andrej Furlan

Naslov uredništva / Editorial office address
Acta historiae artis Slovenica
Novi trg 2, p. p. 306, SI -1001 Ljubljana, Slovenija
ahas@zrc-sazu.si; <https://ojs.zrc-sazu.si/ahas>

Revija je indeksirana v / Journal is indexed in
Scopus, ERIH PLUS, EBSCO Publishing, IBZ, BHA, DOAI

Letna naročnina / Annual subscription: 35 €
Posamezna enojna številka / Single issue: 25 €
Letna naročnina za študente in dijake: 25 €
Letna naročnina za tujino in ustanove / Annual subscription outside Slovenia, institutions: 48 €

Naročila sprejema / For orders contact
Založba ZRC
Novi trg 2, p. p. 306, SI-1001, Slovenija
E-pošta / E-mail: zalozba@zrc-sazu.si

AHAS izhaja s podporo Javne agencije za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije.
AHAS is published with the support of the Slovenian Research and Innovation Agency.

Tisk / Printed by
Naklada / Print run: 400

Revija AHAS je takoj po izidu prosto dostopna pod pogoji licence CC BY.
To ne velja za slikovno gradivo, označeno z znakom © in imenom lastnika avtorskih pravic.

AHAS Journal is freely available immediately upon publication under the terms of the CC BY licence.
This does not apply to images marked with the © symbol and the name of the copyright holder.

Vitez Zmajevega reda Sigmund I. Dobrnski

Boris Hajdinjak

Boris Hajdinjak, Sinagoga Maribor, Židovska ulica 4, SI-2000 Maribor,
uprava@sinagogamaribor.si, ORCID-ID: 0000-0002-4576-3824

Izvleček:

Vitez Zmajevega reda Sigmund I. Dobrnski

1.01 Izvirni znanstveni članek

Romarska cerkev Marije Zavetnice na Ptujski Gori je upravičeno imenovana *visoka pesem slovenske gotike*. Med vzroki za to poimenovanje sta tudi nagrobnik Sigmunda I. Dobrnskega (1395 – † pred 13. aprilom 1429) in za njegov beneficij postavljeni oltar sv. Sigismunda. Na njih sta vidna znaka Zmajevega reda, ki ga je leta 1408 ustanovil ogrski kralj Sigismund Luksemburški. Sigmund Dobrnski je bil član rodbine vitezov Dobrnskih, ki so se imenovali po danes opuščenem gradu Dobrna (Neuhaus) pri Celju. Ključni obdobji Sigmundovega življenja sta bili služba glavarja Salzburga v letih 1404–1407 in služenje Barbari Celjski, ženi Sigismunda Luksemburškega, z upravljanjem njenih posesti v Slavoniji v letih 1409–1417. V prvi službi je kot izvrševalec pogroma nad Judi v Salzburgu leta 1404 doživel najbolj nesladen trenutek svojega življenja. Druga služba mu je najverjetneje prinesla članstvo v Zmajevem redu in vlogo v legendi o Barbari Celjski kot *Črni kraljici*.

Ključne besede: plemstvo, genealogija, heraldika, Dobrna/Neuhaus, Judje, Salzburg, Ptuj, Barbara Celjska, Zmajev red, Ptujška Gora, Sigmund I. Dobrnski

Abstract:

Knight of the Order of the Dragon Sigismund I of Dobrna

1. 01. Original scientific article

The pilgrimage church of Our Lady of Protection at Ptujška Gora is rightly considered the apogee of Slovenian Gothic. Among the reasons for this designation are the tombstone of Sigismund I of Dobrna (1395 – † before 13 April 1429) and the altar of St Sigismund erected for his benefice. The signs of the Order of the Dragon, founded in 1408 by the King of Hungary, Sigismund of Luxembourg, can be discerned on them. Sigismund of Dobrna was a scion of the line of the Knights of Dobrna, who were named after the now abandoned Dobrna/Neuhaus Castle near Celje. The key stages in Sigismund's life were his service as governor of Salzburg in 1404–1407 and his service to Barbara of Celje, wife of Sigismund of Luxembourg, managing her estates in Slavonia from 1409 to 1417. The first office, when he carried out the anti-Jewish pogrom in Salzburg in 1404, included the most ignoble time in his life. His second service probably earned him membership of the Order of the Dragon and a role in the legend of Barbara of Celje, also identified as the *Black Queen*.

Keywords: nobility, genealogy, heraldry, Dobrna/Neuhaus, Jews, Salzburg, Ptuj, Barbara of Celje, Order of the Dragon, Ptujška Gora, Sigismund of Dobrna

Pokojni umetnostni zgodovinar Marijan Zadnikar je romarsko, danes tudi župnijsko cerkev Marije Zavetnice na Ptujski Gori poimenoval *visoka pesem slovenske gotike* in s tem najbolj jedrnato povzel izjemen pomen, ki ga ima ta cerkev v slovenski umetnostni zgodovini. Nenazadnje je to cerkev, ki ji je bilo do zdaj posvečenih že nič manj kot šest umetnostnozgodovinskih monografij.¹ Tudi zgodovinarji smo se do zdaj že večkrat ukvarjali z zgodovino Ptujске Gore,² čeprav v primerjavi z umetnostnimi zgodovinarji gotovo premalo. Zato upam, da bo ta članek prispevek k poznavanju izjemnosti ne samo umetnostnozgodovinskega, temveč tudi zgodovinskega pomena Ptujске Gore.

Nagrobnik in oltar na Ptujski Gori

Povod za pričujoči članek sta nagrobnik³ Sigmunda I. Dobrnškega (1395 – † pred 13. aprilom 1429)⁴ (sl. 1) in oltar sv. Sigismunda⁵ (sl. 2) v cerkvi na Ptujski Gori. Na njiju sta vidna znaka Zmajevega reda (lat. običajno *Societas Draconistarum*),⁶ ki ga je 12. decembra 1408 ustanovil ogrski kralj Sigismund Luksemburški,⁷ kasneje sicer tudi rimskonemški kralj oz. cesar in češki kralj, z ženo Barbaro Celjsko.⁸ Znak Zmajevega reda je opisan v ustanovni listini: ... *za znamenje ali simbol (reda) smo izbrali znak ali sliko zmaja, skrčenega v obliki kroga, z repom, navitim okoli vratu, katerega hrbet je po sredini, v celotni dolžini od glave in konice nosu do repa, prerezan ter nosi s krvavečo belo rano*

¹ Stegenšek, *Božja pot*; Stele, *Ptujška gora*, 1940; Stele, *Ptujška gora*, 1966; Zadnikar, *Ptujška gora*; Peskar, *Bazilika*; Höfler, *Marija Zavetnica* z umetnostnozgodovinskimi prispevki Peskar, "Arhitektura;" Vidmar, "Kiparska oprema;" Höfler, "Stensko slikarstvo."

² Orožen, *Das Bisthum*, 1: 491–510; Orožen, *Das Bisthum*, 5: 539; Orožen, *Das Bisthum*, 8: 592; Pirchegger, *Die Untersteiermark*, 100–01; deli o Ptujski Gori v Koropec, "Srednjeveški Vurberk;" Koropec, "Srednjeveška Dobrna;" Koropec, "Med Dravo;" Koropec, "Davčni popis;" Vidmar in Hajdinjak, *Gospodje Ptujski*, 58–63; Hajdinjak, "Dobrnški," 392–94. Umetnostnozgodovinska in zgodovinska obravnava pri Vidmar, "Ustanovitev;" Höfler, "Ustanovitev."

³ O nagrobniku gl. Orožen, *Das Bisthum*, 1: 495; Zahn in Siegenfeld, "Nachwort," 79 (napačno † pred 9. 3. 1429); Stegenšek, *Božja pot*, 6, 8; Cevc, *Srednjeveška plastika*, 297 (sl. 294) in 300; Stele, *Ptujška gora* 1966, 54–55, 73, sl. 44 in 126; Zadnikar, *Ptujška gora*, 89–90 in 91 (fotografija); Leitner, "Genealogische Anmerkungen," 97 (napačno † pred 9. 3. 1429) in 108, op. 59 (napačno ... *m(ar)ia d(omi)ni* ...); Peskar, *Bazilika*, 190 (fotografija) in 191–93; Vidmar, "Kiparska oprema," 115 (tudi sl. 05.02.); Hajdinjak, "Dobrnški," 392–93 (tudi fotografija).

⁴ Za njegovo prvo omembo gl. op. 89. Datum smrti izhaja iz datuma pogreba, navedenega na nagrobniku. O gradu in gospodstvu Dobrna, rodbini Dobrnških ter o kasnejših posestnikih Dobrne gl. Hajdinjak, "Dobrnški," tudi 366, op. 2 z navedbo starejše literature; Sapač, "Arhitekturna," 602–04; Naschenweng, *Der landständische Adel*, s. v. Neuhaus (napake pri prikazu prvih generacij).

⁵ O oltarju gl. Orožen, *Das Bisthum*, 1: 499–500; Stegenšek, *Božja pot*, 6, 8 in 23; Cevc, *Srednjeveška plastika*, 144–45, 146 in 147 (sl. 124); Stele, *Ptujška gora* 1966, 36–38 (tudi sl. 22) in 80; Zadnikar, *Ptujška gora*, 86–88 (tudi fotografiji); Vidmar, "Ustanovitev," 827 in 844–46 (tudi fotografija); Vidmar in Hajdinjak, *Gospodje Ptujski*, 60–61 (tudi fotografiji); Peskar, *Bazilika*, 139 in 142–46 (tudi fotografije); Vidmar, "Kiparska oprema," 114, 138 (sl. 05.32) in 139–140 (tudi sl. 05.33); Hajdinjak, "Dobrnški," 393–94 (tudi fotografiji). Datacijo oltarja prevzemam po Vidmar, medtem ko Cevc in Peskar postavljata njegov nastanek *okoli 1410*, Zadnikar pa v *prva desetletja 15. stoletja*.

⁶ O Zmajevev redu gl. Lövei, "A Sárkányrend;" Lövei, "Erhaltene Denkmäler;" Feder, "Die ritterliche ungarische Gesellschaft;" Lövei, "Hoforden;" Lövei et al., "Der Drachenorden;" Lövei, "Monarchical Orders," 96–107 (besedilo) in 108–13 (fotografije).

⁷ * 14. 2. 1368, Nürnberg – † 9. 12. 1437, Znojmo; nazadnje pregledno Schlottheuber, "Sigismund." Gl. tudi Mályusz, *Kaiser*; Hoensch, *Kaiser*.

⁸ * ok. 1392, verjetno Celje – † 11. 7. 1451, Mělník; nazadnje pregledno Kosi, "Barbara." Gl. tudi Chilian, *Barbara*; Pálosfalvi, "Barbara;" Dvořáková, *Barbara*.

1. Nagrobnik Sigmunda I. Dobrnškega v cerkvi Marije Zavetnice na Ptujski Gori, okoli 1430
(foto: Boris Hajdinjak)

rdeči križ, takšen, kot je rdeči križ na beli podlagi, ki ga nosijo vitezi mučenika sv. Jurija ...⁹ Ptujskogorska znaka Zmajevega reda sodita med redkeje upodobitve brez križa sv. Jurija.¹⁰

Z ustanovitvijo Zmajevega reda je Sigismund Luksemburški želel povezati svoje najpomembnejše ogrske vazale nominalno za boj proti sovražnikom krščanstva in ogrskega kraljestva, dejansko pa z osebno prisego zvestobe predvsem za svojo politiko. Med 24 ustanovnimi člani reda so bili srbski despot Štefan Lazarević, grofa Celjska Herman II.¹¹ in njegov sin Friderik II.,¹² prvi sicer Sigismundov tast in drugi njegov svak, člana najpomembnejše ogrske plemiške rodbine Gorjanskih palatin Nikolaj II.,¹³ sicer od leta 1405 mož Barbarine sestre Ane Celjske, in njegov brat Ivan¹⁴ ter tudi Nikolaj IV. Széchy iz Grada v Prekmurju,¹⁵ sicer svak bratov Gorjanskih. V red so bili pogosto sprejeti tudi plemiči, ki niso imeli posesti na Ogrskem, vendar so služili Sigismundu Luksemburškemu. Tako je postal član reda na državnem zboru v Nürnbergu leta 1431 tudi viteški pesnik Oswald Wolkensteinski,¹⁶ sicer Tirolec, ki mu je služil kot diplomat. Člani reda so postali tudi nekateri plemiči, ki z Sigismundom niso imeli neposredne povezave in mu zato niso prisegli osebne zvestobe. Že 16. februarja 1409 se je v Sopronu red pridružil avstrijski vojvoda Ernest Železni s skupino 24

avstrijskih in štajerskih plemičev, ki so obljubili, da se bodo držali vojvodovih obveznosti do Sigismunda, njegove žene Barbare in ogrskih članov reda.¹⁷ Kakšen je bil pomen Zmajevega reda, se

⁹ Lővei, "Hoforden," 258–59; Lővei et al., "Der Drachenorden," 338–39, kat. št. 4.38. Najbolj znana upodobitev znaka Zmajevega reda je reliefna vezena iz okoli leta 1430, ki jo hrani Bayerisches Nationalmuseum, München: Lővei et al., "Der Drachenorden," 339, kat. št. 4.39.

¹⁰ Npr. Lővei et al., "Der Drachenorden," 345–47, kat. št. 4.46–4.50.

¹¹ * ok. 1361 – † 13. 10. 1435, Bratislava; nazadnje pregledno Kosi, "Herman II."

¹² * ok. 1378/79 – † 9. 6. 1454, Žovnek; nazadnje pregledno Kosi, "Celjski."

¹³ * ok. 1367 – † pred 31. 12. 1433; gl. Engel, *Magyar középkori adattár*, s. v.; pregledno tudi Švab, "Gorjanski, Nikola II."

¹⁴ * ok. 1371 – † pred 9. 4. 1428; gl. Engel, *Magyar középkori adattár*, s. v.; pregledno pri Švab, "Gorjanski (de Gara)."

¹⁵ † 1428; gl. Engel, *Magyar középkori adattár*, s. v.; kratko tudi Kovács, "Gospodarji," 37–38, 40–42 / 65, 67–70.

¹⁶ * 1376/77 – † 2. 8. 1445, Meran; o njem pregledno Röhl, "Oswald." Na avtoportretu iz 1431/32 se je upodobil z znakom Zmajevega reda: Lővei et al., "Der Drachenorden," 344, kat. št. 4.44.

¹⁷ Lővei, "Hoforden," 260; Lővei et al., "Der Drachenorden," 351, kat. št. 4.56.

kaže ob Sigismundovem obisku Anglije, ko je 24. maja 1416 postal član najbolj prestižnega angleškega reda, reda hlačne podveze (angleško *Order of the Garter*), njegov gostitelj, angleški kralj Henrik V., pa član Zmajevega reda. V času smrti Sigmunda Dobrnškega je Zmajev red veljal za najprestižnejši viteški red. To nam dokazujejo tudi ohranjene upodobitve znaka Zmajevega reda: običajno so naročniki teh upodobitev zelo pomembni možje, kvaliteta upodobitev je pogosto odlična. To velja tudi za Sigmundov nagrobnik in oltar sv. Sigismunda na Ptujski Gori.

Nagrobnik Sigmunda Dobrnškega iz rdečega *marmorja*, ki je dejansko apnenec iz Adneta pri Salzburgu, je vzdan v vzhodni del južne stene južne ladje cerkve na Ptujski Gori. Je pravokotne oblike z razmerjem stranic 1 : 2. Sodi med heraldične nagrobnike. V poglobljenem polju je v reliefu izveden grb rodbine pokojnika: v ščitu heraldično desna (torej z leve) stranska srebrna konica, ki ščit razdeli na (zgoraj) rdeče in (spodaj) črno polje. Nad grbovnim ščitom je šlem, na katerem je kot šlemni okras krokar z razprtimi krili in prstanom v kljunu ter s krono na glavi.¹⁸ Grb obdaja bogato akantovo listje, v katerem nad grbovnim ščitom in pod šlemom komajda opazimo majhno podobo v krog skrčenega zmaja, kar je že omenjeni znak Zmajevega reda. Zgoraj zaključuje nagrobnik usločen lok, okrašen z rastlinjem in slepimi trilisti. Po robu nagrobnika je napis v gotski minuskuli: *Nach Christes gepurd tausent cccc und in dem xxix jar ist hie begraben des mittichs nach mi[sericordi]a d[omi]ni der edel vest ritter her Sigmund von Newhaws aus dem Schelichtal re[quiescat] i[n] pa[ce]* ali v prevodu *Leta 1429 po Kristusovem rojstvu je bil tukaj pokopan v sredo po [nedelji] misericordia domini plemeniti in hrabri vitez gospod Sigmund iz Dobrne v Šaleški dolini. Naj počiva v miru!*¹⁹ Nagrobnik, ki je bil verjetno narejen v Salzburgu kmalu po Sigmundovi smrti, nedvomno sodi med najbolj kakovostne gotske nagrobnike v Sloveniji. Najverjetneje sta ga kot glavna dediča naročila Sigmundova pranečaka²⁰ Sigmund II.²¹ in Wolfgang I.²²

Na Sigmunda I. Dobrnškega na Ptujski Gori spominja tudi oltar sv. Sigismunda. Sigmund je pred smrtjo ustanovil beneficij sv. Sigismunda²³ in ga razmeroma bogato obdaroval s posestmi bli-

¹⁸ Skoraj povsem enak je grb na Sigmundovem pečatu z listine ddo. 1405, II. 25., Celje (originalna listina (v nadaljevanju orig.) Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana (v nadaljevanju ARS), SI AS 1063 Zbirka listin, 1163–1868, št. 4402; citirano po: Božo Otarepec, *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku 1246–1500* (v nadaljevanju GZS), tipkopis na Zgodovinskem inštitutu Milka Kosa ZRC SAZU v Ljubljani; opis in fotografija pečata Hajdinjak, "Dobrnški," 387; prim. fotografija pečata Kos, *Vitez*, 267, sl. 78); razlikuje se po tem, da je tukaj heraldično leva, torej z desne, stranska konica.

¹⁹ Zaradi drugačnega branja dela *nach m'ia d'ni*, ki ga nekateri berejo kot *nach m(ar)ia d(omi)ni*, je datum pokopa ponekod napačno datiran kot 9. 3. 1429. Ker je bila leta 1429 velika noč v nedeljo, 27. 3., je bila nedelja Misericordia Domini, to je druga nedelja po veliki noči, 10. 4. 1429 in sredo po njej 13. 4. 1429.

²⁰ Za sorodstvene povezave Dobrnških gl. Priloga: Dobrna (Neuhaus) – genealoška preglednica (dopolnjeno).

²¹ Prvič omenjen še kot mladoleten v listini ddo. 1427, X. 8., Ptuj (orig. Österreichisches Staatsarchiv / Avstrijski državni arhiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Dunaj (v nadaljevanju HHStA), fotografija *Monasterium.Net*. *Evropski virtualni arhiv listin*: <http://www.monasterium.net>, regest Muchar, *Geschichte*, 194–95). Glede na to, da se v spisku podedovanih fevdov iz leta 1430 omenja skupaj z bratom in brez skrbnika (orig. HHStA, regest Tomaschek, "Regesten," 101, št. 333), je takrat moral biti že polnoleten. Letnica smrti izhaja z nagrobnika njega in njegove žene v Vetrinju (Leitner, "Genealogische Anmerkungen," 98 in 99, Abb. 7: fotografija).

²² Prvič omenjen v istih virih kot brat. Njegova zadnja omemba je v listini ddo. 1487, X. 15. (prepis listine Nadškofijski arhiv Videm/Udine, A. C. P. vol. XII, fol. 369v; citirano po prepisu v *Allgemeine Urkundenreihe*, Steiermärkisches Landesarchiv, Gradec (v nadaljevanju StLA)).

²³ Njegovo ustanoviteljstvo izhaja iz vizitacijskega zapisnika, nastalega v letih 1544/45: *Des fillials Unser Lieben Frauen an der Neustift ... So ist noch ein stift allda gewest, so herr Sigmundt von Neuhaus gestift hat, durch Georgen und Wolffganngen von Neuhaus widerumb eintzogen worden*. (Orožen, *Das Bisthum*, 1: 491 (napačna datacija 1567); Höfer, *Die landesfürstliche Visitation*, 248–49). Ime beneficija oz. oltarja je po meni znanih virih prvič izpričano z imenom sv. Sigismunda v listini ddo. (1486, IX. 19.) kot *cappellani sancti Sigismundi in Monte*

2. Oltar sv. Sigismunda v cerkvi
Marije Zavetnice na Ptujski Gori,
okoli 1430
(foto: Boris Hajdinjak)

zu Ptujске Gore: podložniki v Doklecah in gorninami na Janškem Vrh²⁴. Kmalu po njegovi smrti sta najverjetneje njegova pranečaka Sigmund in Wolfgang naročila tudi oltar, ki danes stoji blizu nagrobnika ob prvem južnem slopu cerkve.²⁵ Oltar sv. Sigismunda ni samo eden redkih ohranjenih gotskih oltarjev na ozemlju današnje Slovenije, temveč je tudi izjemno kvaliteten. Oltarni nastavek je oblikovan kot dokaj nenavadna tridelna omara trapezaste oblike s tremi nišami z bogato profilirani-

Graciarum (prepis StLA, žal poznam listino samo po Blaznik, *Historična topografija*, 2: 182), kot sv. Sigismunda in sv. Ožbalta pa v listini ddo. (1491, IX. 10.), Videm, kot *Simonis Ysenhausen rectoris cappellanie altaris sanctorum Sigismundi et Osualdi siti in cappella beate Virginis Montis Gratiarum prope Petouiam* (prepis Nadškofijska knjižnica Videm/Udine, *Protocolli Bd. XIV*, fol. 506, citirano po prepisu v StLA).

²⁴ Ker si je Sigmundov naslednik Jurij II. Dobrnski pred letom 1531 prisvojil posesti beneficija in jih leta 1531 prepuštil bratu Wolfgangu II. (Koropec, "Srednjeveška Dobrna," 218), se posesti omenjajo v leta 1542 nastali imenjski cenitvi Wolfgangovega gospostva Dobrna: v Doklecah 12 družin in na Janškem Vrh¹⁰ sogornikov (Koropec, "Srednjeveška Dobrna," 220–21; Koropec, "Med Dravo," 347). Verjetno tudi prvotno število podložnikov in gornin ni bilo drugačno. V urbarju gospostva Dobrna iz leta 1582 se posesti ne omenjajo več (Koropec, "Srednjeveška Dobrna," 222). O posestvih beneficija gl. tudi Orožen, *Das Bisthum*, 1: 499–500; Koropec, "Srednjeveški Vurberk," 120; Koropec, "Davčni popis," 519.

²⁵ V že omenjeni listini iz leta 1487 (gl. op. 22) se navaja, da Wolfgang iz Dobrne razmišlja o tem, da bi beneficij prestavil na neko drugo, dostojnejše mesto v cerkvi.

3. Oltar sv. Sigismunda v cerkvi Marije Zavetnice na Ptujski Gori, okoli 1430, stran z grbom Sigmunda I. Dobrnskega (foto: Boris Hajdinjak)

mi ostenji. Osrednji kip sv. Sigismunda stoji na bogato profiliranem podstavku z grbovnim ščitom, okoli katerega se ovija zmaj, v katerem lahko spet prepoznamo znak Zmajevega reda.²⁶ V stranskih poševno prirezanih nišah sta na podobnih podstavkih z grbovnima ščitoma kipa levo sv. Barbare in desno sv. Erazma. Mamljiva, za zdaj nedokazljiva hipoteza je, da se za omenjenima svetnikoma skrivata imeni Sigmundovih staršev. Čeprav so kipi poškodovani, se je na njih, kot tudi na velikem delu oltarja, ohranila še prvotna polikromacija. Le ob straneh je barvna plast že močno obledela, zato tu prihajata bolj do izraza reliefni upodobitvi grba Dobrnskih (sl. 3) v plitvih nišah, okrašenih na vsaki strani z lepim krogovičjem v obliki trilistov. Na obeh straneh je grbovni ščit s šlemom, šlemnim pokrivalom in krokarjem s prstanom v kljunu kot šlemnim okrasom.

²⁶ V navedenih delih o Zmajevega reda (gl. op. 6) so tudi številne ilustracije, ki omogočajo primerjavo s ptujskogorskim znakom. Velja opozoriti na še en primer znaka Zmajevega reda z ozemlja Slovenije, na katerega je opozoril že Cevc, *Srednjeveška plastika*, 300: znamenje Zmajevega reda je tudi na nagrobniku, ki ga je dal leta 1438 narediti Konrad II. Pesniški za svojega očeta Ulrika II. in brata Hansa II. Nagrobnik je bil prvotno v cerkvi minoritskega samostana na Ptuj in nato v lapidariju Pokrajinskega muzeja Ptuj – Ormož v nekdanjem dominikanskem samostanu. Danes je vzidan v steno minoritskega samostana na Ptuj.

Predniki Sigmunda I. Dobrnškega

Ob tako izjemnih umetnostnozgodovinskih spomenikih že tako izjemne Ptujске Gore se postavlja vprašanje: kdo je bil Sigmund I. Dobrnski? Izhajal je iz rodbine vitezov, od 17. stoletja baronov²⁷ Dobrnških (von Neuhaus, tudi Neuhauser), ki so se imenovali po danes zapuščenem gradu Dobrna (Neuhaus) pri istoimenski vasi severno od Celja. Kraj se prvič omenja leta 1155, ko je krški škof Roman I. od grofov Bogenskih dokončno pridobil alod Dobrna (*allodium Dobern*).²⁸ Zdi se, da je območje tega aloda ustrezalo območju²⁹ kasnejših gradov Ranšperk (Rabensberg, danes Lanšperk)³⁰ pri Dobrni, ki se prvič omenja leta 1189,³¹ Lemberg (v srednjem veku *Löwenberg*)³² pri Novi Cerkvi, ki se prvič omenja leta 1213,³³ Helfenberg (tudi Soteska)³⁴ pri Veliki Pirešici, ki se prvič omenja morda leta 1224, zagotovo pa leta 1251,³⁵ in najmlajšega Dobrna, katerega nemško ime pomeni Novi grad.³⁶ Na vseh navedenih gradovih so živele sorodstveno povezane rodbine ministerialov krške škofije Rabensberških,³⁷ ki so, sodeč po osebnih imenih, morda izvirali od kastelanov gradu Vitanje v 12. stoletju, sicer najstarejšega in glavnega krškega gradu na tem območju.³⁸ Sredi 13. stoletja se je izoblikovala veja rodbine tudi na Gorenjskem s sedežem na gradu Rabensberk (Rabensberg, danes Koprivnik)³⁹ pri Domžalah, ki je izumrla po letu 1330.⁴⁰ Potem ko so konec 13. stoletja gos-

²⁷ Cesar Ferdinand II. je 6. 12. 1636 v Regensburgu podelil baronski naziv bavarski veji Dobrnških in cesar Ferdinand III. 10. 6. 1643 na Dunaju še koroški veji (Zahn in Siegenfeld, "Nachwort," 80; Leitner, "Genealogische Anmerkungen," 106; listino za slednje povišanje je v regestu objavil Koblar, "Regesti," 217–18).

²⁸ Listina ddo. 1155, III. 27., Krka (Jaksch, *Die Gurker Geschichtsquellen*, št. 150); prim. Hajdinjak, "Dobrnski," 367–70 in 407 (Priloga 1).

²⁹ Gl. zemljevid: Ravnikar, *V primežu*, 442–43.

³⁰ O gradu Ranšperk in Ranšperških gl. Hajdinjak, "Dobrnski," 370–71 (tudi op. 41 z navedbo starejše literature); Sapač, "Arhitekturna," 602–04 in 609–11.

³¹ S pričanjem Ulšalka II. (= mlajšega) Ranšperškega v listini ddo. 1189, IV. 20. (Jaksch, *Die Gurker Geschichtsquellen*, št. 342).

³² O gradu Lemberg pri Novi Cerkvi in Lemberških gl. Hajdinjak, "Dobrnski," 370–71 (tudi op. 43 z navedbo starejše literature); Sapač, "Arhitekturna."

³³ S pričanjem Eberharda Lemberškega v listini da. 1213, Maribor (Zahn, *Urkundenbuch*, 2: št. 125).

³⁴ O gradu Helfenberg in Helfenberških gl. Hajdinjak, "Dobrnski," 370–71 (tudi op. 45 z navedbo starejše literature); Naschenweng, *Der landständische Adel*, s. v.; Banfi, "Jošt."

³⁵ Morda s pričanjem Henrika *de Nouo Castro* v listini ddo. 1224, III. 29., Straßburg (Jaksch, *Die Gurker Geschichtsquellen*, št. 498, fotografija *Monasterium.Net*). Zagotovo s pričanjem Henrika I. Helfenberškega v listini ddo. 1251, VIII. 6., Bizeljsko (Baraga, *Gradivo*, št. 141, fotografija *Virtualna arhivska čitalnica*: <https://vac.sjas.gov.si/vac> (v nadaljevanju VAC)).

³⁶ Stopar, *Grajske stavbe*, 33: Vsekakor velja, da tudi zidovja v njegovem jedru ne moremo datirati v obdobje romanike; prim. tudi 33–34, op. 3. Menim, da temu ne nasprotuje Sapač, "Arhitekturna," 604, op. 19: *Tlorisni zasnovi gradov Dobrna in Lušperk, ki sta oba nastala za krške ministeriale v 13. stoletju oziroma pred letom 1279, sta si v osnovi zelo podobni, saj obe izhajata iz nepravilne potegnjene osmerokotne talne ploskve. Mnenje o nastanku gradu v drugi polovici 13. stoletja je Sapač potrdil v e-pismu avtorju članka 30. 7. 2024, za kar se mu zahvaljujem.*

³⁷ Za sorodstvene povezave različnih vej Rabensberških gl. Priloga: Dobrna (Neuhaus) do sredine 15. stoletja – genealoška preglednica (dopolnjeno), ki je dopolnjena inačica Hajdinjak, "Dobrnski," 408 (Priloga 2).

³⁸ Morda kaže na izvor iz Vitanja tudi samo v regestu ohranjena listina da. 1301, po kateri sta krškemu škofu Henrik III. brata Viljem I. in Bertold Štrasberška predala grad *Neuhaus* v Vitanju (Wießner, *Gurker Urbare*, 390, št. 156).

³⁹ O gradu Rabensberk in Rabensberških gl. Hajdinjak, "Dobrnski," 370–71 (tudi op. 52 z navedbo starejše literature); Kosi et al., *Historična topografija*, 1165–66.

⁴⁰ Zadnji moški član rodbine Ulrik Rabensberški je zadnjič omenjen v listini ddo. 1330, VII. 4. (orig. ARS št. 90; gl. ARS, Jure Volčjak, Arhivski popis zbirke SI AS 1063, Popis kronološke serije 2: 1314–1333 (št. 51–100), 2021).

podje Ptujski pridobili grad Lemberg,⁴¹ so se Lemberški preselili na Dolenjsko na grad Štrasberk (Strassberg, danes Stražberk)⁴² pri Mokronogu in na njem živeli do izumrtja po letu 1446.⁴³

Vse veje Ranšperških so prvotno imele v grbu krokarja na hribu,⁴⁴ kar je sicer lep primer govorečega grba (krokar, nem. *der Rabe*). V literaturi se sicer navaja, da je v grbu različnih vej Ranšperških vrana (nem. *die Krähe*),⁴⁵ sicer krokarju podobna, a manjša ptica iz istega rodu vrane (*Corvus*). Rabensberški so grb spremenili v krokarja, ki pleza po hribu,⁴⁶ Lemberški oz. Štrasberški v spet govoreči grb s heraldično naprej (torej proti levi) gledajočim levom (nem. *der Löwe*), ki se vzpenja po trohribu.⁴⁷ Najbolj so menjavali grbe Helfenberški, ki so imeli prvotno v grbu krokarja na peterohribu,⁴⁸ kasneje srebrno škarnico z (zgoraj) rdečim in (spodaj) črnim poljem⁴⁹ ter šele v 15. stoletju govoreči grb s slonom in stolpom (Helfenberg = *helfant* + *berg*). Kljub temu se je krokar kot del njihovega grba uporabljal tudi še v 16. stoletju.⁵⁰

Na vprašanje, kdaj se v virih prvič pojavijo Dobrnski in z njimi grad Dobrna, ni lahko odgovoriti že zaradi tega, ker je v bližnjih deželah še najmanj osemnajst gradov z istim nemškim imenom Neuhaus: po eden na Bavarskem, v Spodnji Avstriji, na Češkem, v Furlaniji, na Gradiščanskem, Hrvaškem in Salzburškem, po dva v Zgornji Avstriji, na Koroškem, Kranjskem in Štajerskem ter trije na Tirolskem.⁵¹ Med njimi so trije takšni, da se po njih imenujejo plemiške osebe ali rodbine, ki zaradi geografske ali časovne bližine oz. enakega plemiškega stanu povzročajo zamenjevanje z Dobrno in Dobrnskimi: leta 1219 prvič omenjeni grad, danes dvorec Neuhaus⁵² v mestu Salzburg, leta 1264 prvič omenjeni grad, danes dvorec Neuhaus (slovensko ime kraja Suha)⁵³ pri Labotu na

⁴¹ Iz listine ddo. 1288, XII. 8., Ptuj (*Urkundenbuch ob der Enns*, 4: št. 101), izhaja, da je bil grad že prej v posesti Ptujskih. Brata Viljem I. in Bertold Lemberška oz. Štrasberška sta se z listino ddo. 1299, X. 27., Vitanje, dokončno odpovedala gradu (*Urkundenbuch ob der Enns*, 4: št. 340).

⁴² O gradu Štrasberk in Štrasberških gl. Hajdinjak, "Dobrnski," 370–71 (tudi op. 55 z navedbo starejše literature); Kosi et al., *Historična topografija*, 1405–07; Naschenweng, *Der landständische Adel*, s. v. Strassberg (pomanjkljivo).

⁴³ Zadnji moški član rodbine je bil Štefan Štrasberški, omenjen leta 1446 v spisku plemičev Kranjske (citirano po Nared, *Dežela*, 317).

⁴⁴ Grb je bil prvič viden kot krokar na peterohribu na pečatu Ortolf I. Ranšperškega (napis: + S. ORTOLPHI • DE • RABENSPERCH), ohranjenem na listini Henrika I. Helfenberškega ddo. 1256, III. 12., Pilštajn (orig. Deutschordenszentralarchiv, Dunaj (v nadaljevanju DOZA), fotografija *Monasterium.Net*; Zahn, *Urkundenbuch*, 3: št. 193, opis pečata Zahn in Siegenfeld, "Nachwort," 38).

⁴⁵ Npr. Kos, *Vitez*, 206, 267, 268 in 309.

⁴⁶ Grb je viden na pečatu Hajncla/Henrika Rabensberškega, ohranjenem na listini ddo. 1303, VIII. 4. (orig. ARS št. 5013, fotografija pečata Kos, *Vitez*, 206, sl. 59).

⁴⁷ Grb je viden na pečatu Hansa I. Štrasberškega, ohranjenem na listini ddo. 1340, IX. 9. (orig. ARS št. 5715, citirano po GZS, fotografija pečata Kos, *Vitez*, 231, sl. 68).

⁴⁸ Gl. op. 44.

⁴⁹ Grb je viden na pečatu Štefana II. Helfenberškega, ohranjenem na listini ddo. 1406, II. 3. (orig. ARS št. 5534, fotografija pečata Kos, *Vitez*, 287, sl. 91), njegove barve na grbu Hansa I. Helfenberškega v eni izmed grbovnihi knjig Krištofove bratovščine na Arlbergu (Köfler in Widmoser, *Botenbuch*, fol. 24v: faksimile kodeksa; risba grba Hupp, *Die Wappenbücher*, 199).

⁵⁰ Tako tudi v Bartschevi grbovni knjigi iz leta 1567 (faksimile Zahn in Siegenfeld, "Nachwort," list 73).

⁵¹ Za osnovne podatke o 15 "neproblematičnih" Neuhasih gl. Hajdinjak, "Dobrnski," 372–73.

⁵² O gradu Neuhaus v Salzburgu in po njem imenovanih plemičih gl. Hajdinjak, "Dobrnski," 373–74 (tudi op. 91 z navedbo starejše literature).

⁵³ O gradu Neuhaus pri Labotu in po njem imenovanih plemičih gl. Hajdinjak, "Dobrnski," 374 (tudi op. 94 z navedbo starejše literature).

avstrijskem Koroškem in leta 1274 prvič omenjeni, danes zapuščeni grad Novi grad (Neuhaus/Castellnuovo)⁵⁴ v Brkinih pri Podgradu, jugozahodno od Ilirske Bistrice.

Čeprav sta Henrik *de Nouo Castro*, omenjen leta 1224,⁵⁵ in Bertold *de Castro Nouo*, omenjen leta 1252,⁵⁶ gotovo člana rodbine Ranšperških, menim, da vseeno še nista Dobrnska. Grad Dobrna je namreč najmlajši izmed vseh gradov Ranšperških in je bil zgrajen po koncu romanike v drugi polovici 13. stoletja.⁵⁷ Po mojem mnenju gre pri prvem za Henrika I. Helfenberskega, ki se je leta 1224 imenoval po takrat *Novem gradu*, od leta 1251 imenovanem Helfenberg. Drugi navedeni je Bertold III. Rabensberski, ki se je leta 1252 imenoval po takrat *Novem gradu*, sicer že leta 1251 imenovanem Rabensberk. Menim, da je bil grad Dobrna zgrajen šele potem, ko so okoli leta 1275 grad Ranšperk pridobili gospodje Ptujski.⁵⁸ Namig na spremembo bivališča kažejo imena Ranšperških v drugi polovici 13. stoletja. Brata Henrik I. (1261 in 1262) in Eberhard I. (1262 in 1282)⁵⁹ sta vedno imenovana z *Ranšperka*, torej kot še vedno živeča na gradu Ranšperk. V naslednji generaciji se domnevna Henrikova sinova, po imenu neznani in Leutold,⁶⁰ še vedno imenujeta z *Ranšperka* in enako domnevna Eberhardova sinova Albreht (1297) in Henrik II. (1297 in 1298),⁶¹ razen zadnje omembe Henrika, ko je že imenovan *Ranšperški*, kar verjetno pomeni, da njegovo bivališče ni bil več Ranšperk. Po mojem mnenju je Ortolf iz leta 1290, ki je bil sin po imenu neznanega Leutoldovega brata, verjetno isti kot starejši od dveh Ortolfov Ranšperških, ki ju, očitno z bivališčem v Straßburgu na Koroškem ali v njegovi okolici, najdemo v virih med letoma 1339 in 1345.⁶² V meni znanih virih se zadnji Ranšperški omenjajo leta 1407.⁶³

⁵⁴ O gradu Novi grad pri Podgradu in po njem imenovanih plemičih gl. Hajdinjak, "Dobrnški," 374–78 (tudi op. 98 z navedbo starejše literature) in 409 (Priloga 3).

⁵⁵ Gl. op. 35.

⁵⁶ Listina ddo. 1252, XII. 16. (orig. Kärntner Landesarchiv, Celovec (v nadaljevanju KLA), <http://www.landesarchiv.ktn.gv.at/klais/> (1253, XII. 16.), fotografija *Monasterium.Net*; Baraga, *Gradivo*, št. 181).

⁵⁷ Gl. op. 36.

⁵⁸ Regest iz 19. stoletja listine, datirane ok. 1275, s katero je Friderik s Ptuja obljubil, da z gradu Ranšperk ne bo napadel posesti krškega škofa Ditrika in njegove cerkve (Pferschy, *Urkundenbuch*, št. 581).

⁵⁹ Omenjena v listinah ddo. 1261, V. 11., Žovnek, Henrik sam (Appelt in Pferschy, *Urkundenbuch*, 4: št. 34), ddo. 1262, IV. 21., Gornji Grad, oba skupaj (Pferschy, *Urkundenbuch*, št. 61) in ddo. 1282, III. 26., Truŕnje, Eberhard sam (Wießner, *Die Kärntner 1269–1286*, št. 513). V listini ddo. 1278, V. 3., Velikovec, se sicer neznani Konrad *de Rabensperch* omenja med meščani (Wießner, *Die Kärntner 1269–1286*, št. 345).

⁶⁰ Omenjena samo v listini ddo. 1290, IX. 27., Lovrenc (na Dravskem polju) (orig. DOZA, fotografija *Monasterium.Net*). Večina dosedanjih raziskovalcev je listino poznala po napačno datiranem in nepopolnem regestu Petteg, *Die Urkunden*, št. 29 (1219, IX. 28.), vendar je nepopolni regest tudi v najnovejši objavi Tumlir in Arnold, *Die Urkunden*, št. 1005. Zato tukaj podajam pravi regest: Leutold iz Ranšperka (*Rabensperch*), njegova žena Alhajda in otroka njegovega brata Ortolf in Zofija prodajo bratom nemškega reda pri (Veliki) Nedelji 6 šilingov imenja pri Sv. Lovrencu (na Dravskem polju) pri Polskavi. Listino pečatita izstavitelj in gospod Leopold iz Konjic. Priče: brat Ditrik, župnik v (Veliki) Nedelji, Henrik, župnik iz Sv. Lovrenca, brat Oto, komtur iz (Velike) Nedelje, gospod Amelrik *Spät* (*Spet*), dva brata iz Sv. Lovrenca, Eberhard in Konrad, in drugi.

⁶¹ Omenjena skupaj v listinah 1297, XI. 19., Straßburg (Wießner, *Die Kärntner 1286–1300*, št. 389), in ddo. 1297, XII. 24., Straßburg (Wießner, *Die Kärntner 1286–1300*, št. 391), v listini da. 1298 Henrik sam kot *Heinreich der Rabnsperger* med *dienstmane von der Gegend* (Wießner, *Die Kärntner 1286–1300*, št. 394).

⁶² Omenjena bodisi sama bodisi skupaj s še nekaterimi člani rodbine v listinah ddo. 1339, VI. 10., Videm (Otopec, *Gradivo*, št. 867), ddo. 1343, I. 18., Straßburg (Wießner, *Die Kärntner 1335–1414*, št. 173), ddo. 1344, V. 3., Straßburg (Wießner, *Die Kärntner 1335–1414*, št. 198, fotografija *Monasterium.Net*), in ddo. 1345, V. 15., Straßburg (Orožen, *Das Bisthum*, 8: 507–08).

⁶³ Listine ddo. 1361, II. 13. (Pirchegger, *Landesfürst*, 3: 279, št. 102); Nikolaj, ddo. 1388, VIII. 5. (Preinfalk in Bizjak, *Turjaška knjiga listin*, št. 246); brata Eberhard in Nikolaj, in ddo. 1407, III. 15. (orig. KLA, regest AT-KLA 418-B-C 2285 St in fotografija *Monasterium.Net*): vdova Kunigunda z nepolnoletnimi otroki Tomažem, Margareto in Katarino.

Če se je torej del rodbine Ranšperških odselil na Koroško, je drugi del ostal na novozgrajenem gradu, ki ga v virih prvič srečamo leta 1322⁶⁴ z omembo prvih Dobrnskih: Albrehta, ki je morda isti kot Albreht Ranšperški, njegove žene Berte in Eberharda II., ki je morda sin Henrika II. Ranšperškega. Vsi trije so navedeni kot prodajalci posesti pri Ranšperku, ki jih je od krškega škofa Henrika III. dobil v fevd sicer drugače neznani Ulrik *der feygengnoevzzel* z Ranšperka, verjetno vitez gospodov Ptujskih. Eberharda najdemo v virih še v listinah iz let 1329, 1331 in 1335.⁶⁵ Iz teh listin lahko razberemo Eberhardov lokalni ugled, možno sorodstvo s Kacenštajnskimi,⁶⁶ solastništvo *na starem gradu Ranšperk* ter rodbinsko pripadnost njegove žene, ki je bila po imenu neznana hči Wulfinga I. najprej iz Aflenza in kasneje iz Fladnitza,⁶⁷ oba kraja sta v avstrijskem delu Štajerske. Kako ambiciozna je bila rodbina Eberhardove žene, se kaže v tem, da je bil njen nečak Friderik I. Fladniški v letih 1408–1412 prvi štajerski deželni glavar viteškega stanu.⁶⁸ Na listini iz leta 1329 se je ohranil Eberhardov pečat, ki je prvi ohranjeni pečat kakšnega Dobrnskega in zato tudi njihov najstarejši ohranjeni grb. V grbu je sicer ranšperški krokar, vendar že s prstanom v kljunu.

Ko je bil leta 1346 v virih prvič izrecno omenjen grad Dobrna, sta z njim ali verjetneje z njegovim delom razpolagala Eberhard III. Vrbovški,⁶⁹ kasneje zaupnik avstrijskega vojvode Albrehta II. in ustanovitelj samostana avguštincev eremitov v Judenburgu, in njegova žena, verjetno sestra Eberharda II. Dobrnskega.⁷⁰ Odsotnost njegove omembe v tako pomembni zadevi zelo verjetno pomeni, da je bil takrat že mrtev. Videz gradu Dobrna v tem času je bil vsaj deloma v skladu s tako ambicioznimi sorodstvenimi povezavami: imel je nepravilno potegnjeno osmerokotno talno ploskev z največjo dolžino 34 metrov in širino 23 metrov. Prvotna stanovanjska stavba – palacij – je bila na notranji strani obodnega obzidja in prislonjena na njegovo najdaljšo stranico.⁷¹ Bil je skromnejše bivališče kot bližnji grad Kacenštajn, ki je imel ob trapezastem tlorisu v izmeri 19 × 33 metrov dva palacija in mogočen glavni stolp ali bergfrid s premerom približno 12 metrov in višino od 25 do 30 metrov.⁷²

⁶⁴ Listina ddo. 1322, IX. 30., Vitanje (*Urkundenbuch ob der Enns*, 5: št. 345); prim. Hajdinjak, "Dobrnski," 378–79 (tudi fotografija listine). Fotografijo listine mi je posredoval dr. Miha Kosi, za kar se mu zahvaljujem. Stopar, *Grajske stavbe*, 32, sicer navaja kot letnico prve omembe gradu Dobrna 1275, a je glede na citat napačno prepisal omembo *Domus nove apud sanctam Mariam* (= komenda križnikov Velika Nedelja) v listini da. 1257, Žiče (Zahn, *Urkundenbuch*, 3: št. 241). Vira za Stoparjevo omembo gradu Dobrna kot *Nowenhovs* v letu 1296 nisem našel.

⁶⁵ Listine ddo. 1329, XI. 18., Wildon (Kos, *Celjska knjiga listin* 1: št. 126, opis pečata Zahn in Siegenfeld, "Nachwort," 79, fotografija pečata Kos, *Vitez*, 267, sl. 77, opis in fotografija pečata Hajdinjak, "Dobrnski," 378 in 380), ddo. 1331, X. 1., Gradec (Kos, *Celjska knjiga listin* 1: št. 139), in ddo. 1335, X. 4., kjer se omenja *an dem alten Haus ze Rabensperch* (*Urkundenbuch ob der Enns*, 6: št. 173). Za podrobnosti gl. Hajdinjak, "Dobrnski," 378–79.

⁶⁶ Avtor tega članka je tudi avtor razstave o tej rodbini, katere ambicioznost izkazuje naslov razstave *Vitezi Kacenštajnski: iz Šaleške doline do Berlina in Firenc ter nazaj*; leta 2024 sta jo pripravila Muzej Velenje in Sinagoga Maribor. Predvidoma bo izšel tudi katalog razstave.

⁶⁷ 1293–1326; o njej Rajakovics, "Das steirische Geschlecht," 153; Naschenweng, *Der landständische Adel*, s. v. Fladnitz.

⁶⁸ * ok. 1350 – † 1415/19; o njem Naschenweng, *Die Landeshauptleute*, 88–89.

⁶⁹ 1332–1365, † pred 24. 4. 1368; o njem Popelka, "Eberhard," 37–44; Ravnikar, "Eberhard," 150–55.

⁷⁰ Listina ddo. 1346, XI. 25., s katero Eberhard III. Vrbovški skupaj s svojo ženo poravnal dolg 120 funtov oglejskih denaričev do krškega kapitlja z zastavo svoje utrdbe Dobrna (*Neuhaus*) (Orožen, *Das Bisthum*, 8: 353–54, ki navaja kot vir: *Gurk. Arch. Fasc. 1. Nr. 1.*). Eberhardova neimenovana žena se omenja še v listinah ddo. 1346, I. 26., Videm (Otošček, *Gradivo*, št. 1027), in ddo. 1347, VIII. 15. (orig. Nadškofijski arhiv Ljubljana, fotografija *Monasterium.Net*; prim. Orožen, *Das Bisthum*, 2/1: 127–128).

⁷¹ Sapač, "Arhitekturna," 604, op. 19.

⁷² Sapač, "Gradova," 542–43, op. 14.

Edini neposredno omenjeni predstavnik naslednje generacije Dobrnskih Hans I. je v virih omenjen samo dvakrat. Prvič leta 1375,⁷³ ko je skupaj s svojimi neimenovanimi brati in/ali sestrami ter Hansom (I.) Glanerjem potrdil, da je krški škof Janez III. plačal dolg 20 mark oglejskih denaričev, ki je izviral od njegovega predhodnika, krškega škofa Lovrenca I. Glede na čas nastanka dolga je bil posojilodajalec Eberhard II., kar tudi pomeni, da je bil Hans njegov sin. Pomenljiva je omemba očitno sorodnika Glanerja,⁷⁴ sicer prvega znanega predstavnik rodbine, ki se je v prvi polovici 15. stoletja s službo grofom Celjskim v Slavoniji dokopala tako do premoženja – v posesti ali upravi so imeli več gradov v Slavoniji – kot tudi do ugleda, saj so bili potem v svaštvu s tako pomembnimi rodbinami, kot so bili Bevenjudi, Hohenwartherji in Lambergi. Žal v listini ni navedena stopnja sorodstva z Dobrnskimi, a glede na to, da je Glaner imel pravico do plačila tega dolga, je dolg izviral od skupnega sorodnika. Zato je bila zelo verjetno Glanerjeva žena ena izmed neimenovanih Hansovih sester.

Naslednjič in zadnjič se Hans I. omenja leta 1378,⁷⁵ ko je spor z grofom Hermanom I. Celjskim⁷⁶ razsodil Hartnid V. Ptujski (1354 – † pred 22. februarjem 1385). Ta je potrdil, da je grof Hansov gospod in da naj grof odpusti vse, kar je Hans naredil proti njemu, Hans pa ga bo odslej ubogal ter mu začel služiti na njegovem dvoru. Listino je sopečatil tudi Hans Dobrnski in na ohranjenem pečatu je podoben grb kot na pečatu Eberharda II.: krokar s prstanom v kljunu, ki tokrat stoji na trohribu. Izbira Ptujskega kot razsodnika je bila pogojena s tem, da je bil Celjski njegov sorodnik,⁷⁷ Dobrnski pa verjetno tudi njegov vazal, saj je Dobrna kmalu zatem, leta 1387, izrecno izpričana kot fevd Ptujskih.⁷⁸ Takrat je krški škof Janez IV. obljubil grofoma Hermanu II. in Viljemu⁷⁹ Celjskima ter svojemu nečaku (Konradu II.) Frutu Mayerhoferju⁸⁰ gradove Ranšperk, Lemberg, Dobrna, Kebelj (pri Oplotnici) in Erkenštajn (pri Radečah), ki sta jih imela v fevdu od krške škofije pokojna Hartnid IV. (1336–1382) in Hartnid V. Ptujski. Ta obljuba je bila gotovo posledica tega,⁸¹ da je bil takrat edini živeči gospod Ptujski komaj pet do deset let stari Bernard (1385 – † 1420/21), mrzli nečak starejšega in sin mlajšega Hartnida ter bodoči graditelj romarske cerkve na Ptujski Gori,

⁷³ Listina ddo. 1375, X. 13. (orig. KLA, regest AT-KLA 418-B-C 873 St in fotografija *Monasterium.Net*).

⁷⁴ Ali je ime rodbine izviralo iz imena reke Gline/Glan na Koroškem? Vsekakor se rodbina ni imenovala po Glini v srednjeveški Slavoniji in današnji Hrvaški, saj s tem območjem leta 1375 še niso mogli imeti stika. Naslednji predstavnik rodbine Anderl/Andrej je omenjen samo leta 1396, ko je bil najemnik salzburškega nadškofa. O Glanerjih gl. Hajdinjak, "Dobrnski," 380 (tudi op. 164 z navedbo starejše literature); Kosi, "Celjska klientela," 22, 35 in 36; Banfi, "Uprava," 27 in 41.

⁷⁵ Listina ddo. 1378, III. 21. (orig. ARS, citirano po GZS, opis pečata: oblika: okrogel 2r = 2,4 cm; napis: S IOHANNIS DE NOVADOMO, podoba: enostavna shema z grbovnim ščitom, grb v koničasto ovalnem ščitu: iz trohriba krokar s prstanom v kljunu; fotografija pečata Hajdinjak, "Dobrnski," 381).

⁷⁶ † 21. 3. 1385; nazadnje pregledno Kosi, "Celjski."

⁷⁷ V zgornji listini Hartnid V. Ptujski imenuje Hermana I. Celjskega kot svojega ujca, kar je običajno pomenilo starejšega krvnega sorodnika. Po listini ddo. 1385, II. 22., Radgona, je bil Herman varuh otrok pokojnega Hartnida V. (orig. Stiftsarchiv Göttweig, fotografija *Monasterium.Net*, Dungel in Fuchs, *Urkunden*, št. 766). Žal ne poznam natančnejše stopnje sorodnosti kot to, da je bila Hartnidova mati Klara sestra Alberta III. Goriškega, njegova žena Katarina, Hartnidova nekrvna teta, pa sestra Hermana I. Celjskega. Tukaj velja opozoriti na s sorodstvom pogojeno sodelovanje grofov Celjskih pri gradnji Ptujске Gore.

⁷⁸ Listina ddo. 1387, VIII. 28. (orig. ARS št. 4303, citirano po GZS).

⁷⁹ † 19. 9. 1392, Dunaj; nazadnje pregledno Kosi, "Celjski."

⁸⁰ 1373 – † pred 28. 5. 1392; o njem gl. Loserth, *Das Archiv*, 140, št. 584 in 585; Pirchegger, *Landesfürst*, 3: 234 in 244, op. 20; Preinfalk in Bizjak, *Turjaška knjiga listin*, št. 257; Lackner, Feller in Seitschek, *Regesta Habsburgica*, št. 1005.

⁸¹ O razmerah v tem času pri gospodih Ptujskih gl. Vidmar in Hajdinjak, *Gospodje Ptujski*, 26.

4. Grb Jurija Getzersdorferja iz glavne grbovne knjige Krištofove bratovščine na Arlbergu, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Dunaj (Hupp, Die Wappenbücher)

5. Pečat Henrika Getzendorferja z listine ddo. 1437, I. 20., Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana (Virtualna arhivska čitalnica)

čigar skrbniki so upravljali ogromno premoženje, obsegajoče več kot 20 gradov. Navedeni krški gradovi so bili za grofe Celjske zanimivi že zaradi zaokrožitve njihove takrat že obsežne posesti ne samo v okolici Celja, temveč tudi na jugu Štajerske. Pomenljivo je, da je krški škof želel priložnost izkoristiti tudi za povečanje premoženja svojega nečaka in je tako nazorno pokazal, od kod izvira še danes aktualna beseda nepotizem.

Kasnejšim grbom Dobrnških zelo podoben grb iz glavne grbovne knjige Krištofove bratovščine na Arlbergu⁸² (sl. 4) pojasni, kaj se je zgodilo z Dobrnškimi v tem času. Grb je pripadal sicer vsaj meni ne podrobneje znanemu Juriju Getzendorferju (*Geczendorffer*) (1344–1372)⁸³ iz viteške rodbine, ki se je imenovala po vasi Getzersdorf (prvotno Getzendorf, danes del naselja Inzersdorf-Getzersdorf) pri St. Pöltnu v Spodnji Avstriji. Sklep je torej naslednji: Neznani Getzendorfer se je poročil z neznano Dobrnsko,⁸⁴ verjetno sestro Hansa I. Ta je umrl brez otrok in zato so grad Dobrna podedovali njeni potomci. Ti, verjetno že generacija, ki se je v virih pojavila leta 1395, so zato ime Dobrna prevzeli kot priimek ter v novi rodbinski grb združili krokarja Ranšperških oz. prvotnih Dobrnških in stransko konico Getzendorferjev. V podkrepitev navedenega velja opozoriti, da je član rodbine Getzendorfer kasneje izpričan na ozemlju današnje Slovenije: to je bil Henrik (1423–1437),⁸⁵ ki je bil vsaj leta 1432 fevdni sodnik grofije Celje. Njegov grb, ohranjen na pečatu iz leta 1437, je podoben grbu Jurija Getzendorferja (sl. 5). Henrik Getzendorfer je bil tudi tretji mož Katarine,⁸⁶ hčere Martina II., leta 1384 maršala grofa Hermana I. Celjskega, iz po gradu Rifnik (*Reicheneck*)⁸⁷ pri Šentjurju imenovane veje rodbine vitezov Rogaških, kasneje žovneško-celjskih kastelanov na Lembergu pri Poljčanah, Rogatcu (*Rohitsch*) in Žovneku (*Sannegg*). Katarina je bila sestra Agneze,⁸⁸ prve žene Sigmunda I. Dobrnškega.

⁸² *Hauptbuch der Bruderschaft St. Christoph auf dem Arlberg*, HHStA Cod. W 242, fol. 200v, risba grba Hupp, *Die Wappenbücher*, 158; Hajdinjak, "Dobrnški," 381.

⁸³ O njem Hupp, *Die Wappenbücher*, 158. Pri identifikaciji je treba upoštevati možnost, da je bil Jurij *Geczendorffer* iz katerega od številnih drugih avstrijskih Götzendorfov: Götzendorf an der Leitha jugovzhodno od Dunaja – tukaj leta 1380 prvič omenjen grad v posesti gospodov Stuchs iz Trautmannsdorfa (prim. Fabian, "Die ehemalige Wasserburg"), Götzendorf (danes Velm-Götzendorf) severovzhodno od Dunaja, Götzendorf pri Rohrbachu in Oberösterreich – tukaj grad z rodbino vitezov Getzendorfskih (ok. 1180 – ok. 1450), vendar z drugačnim grbom kot Jurij Getzendorfer (prim. Starkenfels in Kirnbauer von Erzstätt, *Siebmacher's*, 61–62 in Taf. 26; Kirnbauer von Erzstätt, *Siebmacher's*, 122 in Taf. 60), Götzendorf pri Scharding, Götzendorf pri Hartbergu, Götzendorf pri Judenburgu in Götzendorf pri kraju St. Georgen in Lavanttal.

⁸⁴ Ali se za sv. Erazmom in sv. Barbaro, svetnikoma v stranskih nišah oltarja sv. Sigismunda na Ptujski Gori, ki ga je ustanovil Sigmund I. Dobrnški, skrivata imeni Sigmundovih staršev oz. neznane Dobrnške in neznanega Getzendorferja?

⁸⁵ Prvič omenjen v pozivu vojvode Ernesta štajerski (plemiški) deželni vojski, naj pride 18. 1. 1423 zaradi turške nevarnosti na Kranjsko (Seuffert in Kogler, *Die ältesten steirischen Landtagsakten*, št. 11). Zadnjič omenjen v listini ddo. 1437, I. 20. (orig. ARS št. 6695, fotografija VAC). Na tej listini je ohranjen njegov tukaj objavljeni pečat.

⁸⁶ 1398–1428, † pred 1436; o njej gl. Luschin von Ebengreuth, "Die Reichenecker," 83–84 in 87 (genealoška preglednica); Hajdinjak, "Dobrnški," 381 in 390–91. Umrla je pred omembo v *Celjski fevdni knjigi* (Pokrajinski arhiv Maribor, PAM/1529, škatla 4, prepis Josipa Mravljaka po prepisu v StLA), ki je datirana z letnico 1436 (fol. 114A–115A). Da je bila pokopana pri celjskih minoritih, izhaja iz listine ddo. 1463, IX. 30., Wiener Neustadt (prepis StLA št. 6986a; Weiss, *Das Städtewesen*, s. d.).

⁸⁷ 1338–1401, † pred 6. 10. 1404; o njem gl. Luschin von Ebengreuth, "Die Reichenecker," 83 in 87 (genealoška preglednica); Kos, *Vitez*, 364–65; Hajdinjak, "Dobrnški," 387, 391 in 410 (Priloga 4); Banfi, "Uprava," 29. O gradu Rifnik in Rifniških gl. Hajdinjak, "Dobrnški," 381–82 (tudi op. 176 z navedbo starejše literature), 387, 390–91 in 410 (Priloga 4).

⁸⁸ 1391 – † pred 25. 2. 1405; o njej gl. Luschin von Ebengreuth, "Die Reichenecker," 83–84 in 87 (genealoška preglednica); Hajdinjak, "Dobrnški," 382 in 387.

Življenje Sigmunda I. Dobrnskega

Tako je torej ob koncu 14. stoletja na gradu Dobrna živela pravzaprav nova rodbina. Glede na sedanjo stopnjo raziskanosti virov je kot prvi od teh novih Dobrnskih omenjen Sigmund I. v začetku leta 1395.⁸⁹ Takrat mu je na Dunaju avstrijski vojvoda Albreht III. podelil v fevd stolp v kraju Dob (Aich)⁹⁰ v Straži (danes Slovenski vasi) pri Šentrupertu na Dolenjskem, dve kmetiji v Dobruški vasi (pri Škocjanu), eno kmetijo *zu Freßaw* (Brezje pri Raki blizu Dobruške vasi ali Brezje pri Brinju med Dobom ob Mirni in Šentrupertom), dve kmetiji pod Dobom, pet domcev prav tam in eno desetino v Gabrju pri Mehovem (oz. pod Trdinovim vrhom), skupaj torej deset posestnih enot, pet kmetij in pet domcev, ter desetino na območju ene vasi. To ni bilo prav veliko premoženje in zato tudi ni bilo vezano na grad, temveč na skromnejši stolp. Žal ne vemo, kako so Dobrnski prišli do navedene posesti, in tudi ne vemo, kako dolgo je ta posest ostala njihova.⁹¹

Prvi, ki se je s svojo kariero povzdignil nad predhodnike, je bil Sigmundov brat in salzburški kanonik Eberhard III.⁹² Glede na kariero in poreklo je zelo verjetno, da je študiral, najverjetneje vsaj nekaj časa na leta 1384 ustanovljeni dunajski teološki fakulteti sicer že leta 1365 ustanovljene dunajske univerze. Neznano kdaj pred letom 1395 je postal salzburški stolni kanonik, saj je bil od začetka tega leta salzburški stolni dekan.⁹³ Od leta 1396 je bil izvoljen in od leta 1397 potrjeni salzburški stolni prošt.⁹⁴ Eberhardovo poreklo izkazuje tudi njegov pečatnik, ki ga je uporabljal kot stolni prošt (sl. 6). Na njem je v grbu krokar s prstanom v kljunu.⁹⁵ Glede na pomembnost obeh služb in na odsotnost kakršnihkoli namigov na nepotizem ali simonijo lahko sklepamo, da je bil takrat ne več zelo mladi Eberhard izvoljen na oba položaja zaradi svojih dejanskih sposobnosti. Temu pritrjuje tudi dejstvo, da si je položaj salzburškega stolnega prošta neuspešno poskušal prilaistiti kardinal Francišek Carbone,⁹⁶ sicer sorodnik papeža Bonifacija IX.

Najmlajšega od bratov Dobrnskih, Andreja I.,⁹⁷ spoznamo v leta 1398 ali 1399 nastalem spisku štajerskih, koroških in kranjskih plemičev, in to skupaj z bratom Sigmundom I., v njegovem kranjskem

⁸⁹ Listina ddo. 1395, II. 28., Dunaj (prepis (16. st.) KLA, regest AT-KLA 418-B-C 2095 St); o lokalizaciji v listini navedenih krajev gl. Hajdinjak, "Dobrnski," 382–83.

⁹⁰ O vasi in dvorcu Dob pri Straži oz. Šentrupertu gl. Hajdinjak, "Dobrnski," 383 (tudi op. 193 z navedbo starejše literature); Kosi et al., *Historična topografija*, 210 (omemba iz leta 1395 manjka).

⁹¹ Te posesti niso bile edine posesti Dobrnskih na Kranjskem: v listini ddo. 1431, I. 17. so omenjene desetine pokojnega Sigmunda Dobrnškega v župniji Ig (Bizjak in Preinfalk, *Turjaška knjiga listin*, št. 149).

⁹² O njem gl. Hajdinjak, "Dobrnski," 382 (tudi op. 179 z navedbo starejše literature), 384–385, 387–388 in 390–391; Höfer in Feiner, *Die Siegel*, 91–93. Bil je tretji z imenom Eberhard tako v rodbini kot tudi med salzburškimi nadškofi.

⁹³ Prvič je omenjen s tem nazivom v listini ddo. 1395, III. 30. (Doppler, "Die ältesten Original-Urkunden," št. CLXXVIII, op. 3).

⁹⁴ Listini ddo. 1397, X. 12., Rim, papeža Bonifacija IX. (orig. HHStA, fotografija *Monasterium.Net*), in ddo. 1397, X. 20., Salzburg, nadškofa Gregorja, kjer je ob naročilu za umestitev izrecno omenjen njegov priimek kot *Newnhaws(er)* (orig. HHStA, fotografija *Monasterium.Net*).

⁹⁵ Pečat je ohranjen na več listinah, najlepše je viden na listini ddo. 1399, III. 3. (orig. Salzburger Landesarchiv, Salzburg, fotografija *Monasterium.Net*); prim. Hajdinjak, "Dobrnski," 382 (fotografija).

⁹⁶ † 8./18. 6. 1405; o njem gl. Miranda, *The Cardinals*, s. v.

⁹⁷ Prva njegova natančno datirana omemba je v prepisu ohranjena listina ddo. 1404, XI. 10., Salzburg, v kateri ga nadškof izrecno omenja kot svojega brata (Koller, *Registrum*, št. 67). Zadnjič je omenjen kot živ v listini ddo. 1424, IV. 8. (orig. HHStA, fotografija *Monasterium.Net*). Prvič je omenjen kot umrli v listini ddo. 1425, VI. 7., Celje (orig. ARS št. 4452, citirano po GZS).

6. Pečat Eberharda III. Dobrnškega kot salzburškega stolnega prošta z listine ddo. 1399, III. 3., Salzburger Landesarchiv, Salzburg (Monasterium.Net)

delu.⁹⁸ Ta spisek so do sedaj različno datirali. Menim, da ga je treba umestiti v omenjeni čas,⁹⁹ kar tudi pomeni, da je treba podaljšati čas službovanja v spisku omenjenega kranjskega deželnega glavarja grofa Hermana II. Celjskega s 1390–1397 vsaj še na leti 1398 in 1399 oziroma celo do leta 1401.¹⁰⁰ Sicer je kranjski del z naslovom *Nomina dominorum et militarium in Carniola* nenavaden, saj so v njem naštetih plemiči, ki so zagotovo bili Štajerci, vendar so bili verjetno zaradi služenja na začetku seznama navedenemu glavarju Hermanu Celjskemu omenjeni med kranjskimi plemiči.¹⁰¹ Tudi za brata Dobrnška je glede na položaj njunega sorodnika Hansa I. leta 1378 to pričakovano in morda je leta 1399 prav Sigmund opravljal službo glavarja v županiji Zagorje,¹⁰² takrat novi pridobitvi grofa Hermana Celjskega. Velja opozoriti,

da takšen prehod plemiča s Štajerske ali Kranjske v službi grofov Celjskih na njihove posesti v Slavoniji ni bil posamičen pojav.¹⁰³

Kljub očitnemu družbenemu vzponu Dobrnških v službi Celjskih se njihov položaj na domačem gradu ni spremenil. To je izrecno potrjeno tudi v 1403/04 podeljenih in zapisanih fevdih krške škofije, kjer se kot krški fevdi Bernarda Ptujkega navajajo gradovi Rabenšperk, Lemberg in Erkenštajn z vsemi njim pripadajočimi posestmi ter grad Dobrna, ki ga imajo Dobrnški kot podfevd (*auerlehn*), ter pri navedbi vseh krških fevdov Sigmunda in njegovega brata (Andreja), kjer se izrecno omenja, da so izvzeti utrdba Dobrna in dvanajst domcev pod njo, ki so podfevd (Ptujskih).¹⁰⁴

⁹⁸ Spisek štajerskih, koroških in kranjskih plemičev (orig. StLA, Meillerakten XIV-a, Nr. 1) je bil do zdaj že dvakrat deloma objavljen (Krones, *Landesfürst*, 233–37 – izbor za vse tri dežele, datacija 1399/1402; Mell, *Grundriß*, 298–299, op. 114 – samo štajerski del, datacija 1400/10) in večkrat komentiran. Nazadnje se je temu spisku posvetil Nared, *Dežela*, 36 in 37 (fotografija kranjskega dela), ki ga datira okoli 1400.

⁹⁹ Za pojasnitev datacije gl. Hajdinjak, "Dobrnški," 383–84.

¹⁰⁰ Kozina, "Die Landeshauptleute," 40: 1390–97; pravilno Kotar, "Deželni glavarji," 122–23 in 141: 1390–1401.

¹⁰¹ Npr. Popl iz Vitanja, ki je v listini ddo. 1398, VII. 6., omenjen kot *comes* zagorske županije, dejansko pa je bil namestnik grofa Hermana II. Celjskega (Engel, *Magyar középkori adattár*, s. v.). V listini iz leta 1407 (gl. op. 154), s katero je Herman II. Celjski ustanovil samostan Pleterje, je naveden med sopečatniki za njegove sinove Friderika II., Hermana III. in Ludvika. V tej listini je sopečatnik tudi v kranjskem delu spiska navedeni Friderik Lindeški. V spisku omenjeni neimenovani Žusemski je verjetno Hans I. Žusemski, ki je v listini ddo. 1413, IV. 4., omenjen kot glavar na gradu Steničnjak (prepis StLA, citirano po Blaznik, *Historična topografija*, 2, 568), delu dote Elizabete Krško-Modruške, žene Friderika II. Celjskega.

¹⁰² V listini ddo. 1403, X. 21., Rim, je omenjen v zvezi z dogodki iz leta 1399 *Sigismundo capitaneo pro tunc terre Zagorie* (Lukinović, *Povijesni spomenici*, št. 172). Menim, da je s tem mišljen Sigmund Dobrnški.

¹⁰³ Miljan, "Grofovi Celjski ... i Zagorsko kneštvo," in Miljan, "Grofovi Celjski ... u Zagrebačkoj i Križevačkoj županiji." Žal avtorica podatkov, predstavljenih na osnovi virov iz hrvaških in madžarskih arhivov, ni povezala z viri iz slovenskih in avstrijskih arhivov. Za seznam objavljeni podatkov, dopolnjenih z navajanjem v slovenski literaturi običajnih oblik priimkov plemiških rodbin, gl. Hajdinjak, "Dobrnški," 386, op. 204.

¹⁰⁴ KLA, Hs. 2/8, *Krška fevdna knjiga I* (v nadaljevanju *Krška fevdna knjiga I*), fol. 240' in 233'.

Že kmalu po začetku 15. stoletja je sledil verjetno najpomembnejši dogodek za nadaljnjo zgodovino Dobrnskih. Ko je 9. maja 1403 umrl salzburški nadškof Gregor Ostroviški, je bil za njegovega naslednika 22. maja 1403 izvoljen dotedanji stolni prošt Eberhard Dobrnski kot nadškof Eberhard III. Takoj na začetku se je novi nadškof srečal s skoraj nepremostljivima ovirama: ogromnimi dolgovi, ki sta jih salzburški nadškofiji zapustila njegova predhodnika Pilgrim II. Puchheimski in Gregor, ter stanovskimi zahtevami plemstva in meščanov dežele Salzburške, izraženimi z znamenito, 20. maja 1403, torej še v času sedisvakance izdano *Igelbundurkunde*.¹⁰⁵ Že 23. maja 1403 je Eberhard obljubil, da bo upošteval v njej izražene zahteve, takoj ko bo papež potrdil njegovo izvolitev, in tako vsaj začasno pomiril notranjepolitično napetost. V naslednjih mesecih je začel odplačevati dolgove nadškofije, v veliki meri z zastavljanjem posesti.¹⁰⁶

Prav v tem kritičnem trenutku je bratu z nemajhnim posojilom 1000 zlatnikov priskočil na pomoč Sigmund Dobrnski.¹⁰⁷ Kmalu zatem se je Eberhardov položaj še poslabšal, saj ga papež Bonifacij IX. kljub podpori rimsko-nemškega kralja Ruperta Pfalškega¹⁰⁸ ni potrdil, temveč je 4. februarja 1404 s provizijo po intervenciji avstrijskega vojvode Viljema postavil za salzburškega nadškofa dotedanjega freisinskega škofa Bertolda Wehingerja,¹⁰⁹ sicer tudi Viljemovega kanclerja. Verjetno je prav v tem kočljivem trenutku nadškof Eberhard imenoval svojega brata Sigmunda za glavarja v Salzburgu.¹¹⁰ Izjemnost Sigmundovega opravljanja službe salzburškega glavarja se kaže že v tem, da so bili tako njegov predhodnik Wernhard (III.) Grans iz Uttendorfa kot vsi nasledniki do Eberhardove smrti predstavniki salzburškega plemstva.

V tako zaostrenem položaju se je zgodil pogrom nad Judi v Salzburgu.¹¹¹ 30. maja 1404 je bilo vlomljeno v predmestno cerkev v Müllnu. Tat je bil ujet 6. julija 1404 v bližnjem Laufnu in je, soočen s smrtno kaznijo, obtožil salzburške Jude, da so ga najeli za vlom, ker so hoteli pridobiti posvečene

¹⁰⁵ Listina ddo. 1403, V. 20., Salzburg, je dobila ime po ježu (nem. *der Igel*), na katerega spominja zaradi nič manj kot 56 pečatov na njej. Napisana je bila v več izvodih, ohranjena izvoda sta v Salzburgu (orig. Archiv der Stadt Salzburg, fotografija Dopsch in Hoffmann, *Salzburg*, 188; Schopf, "Igelbund") in Münchnu (orig. Bayerisches Hauptstaatsarchiv, München (v nadaljevanju BayHStA), fotografija *Monasterium.Net*). O njej gl. Schopf, "Igelbund."

¹⁰⁶ Obseg dolgov nam nakazujejo številni vpisi v *Registrum Eberhardi* (SLA; objava Koller, *Registrum*) ter številne ohranjene listine: na *Monasterium.Net* je objavljenih najmanj 20 zastavnih listin samo od julija do decembra 1403.

¹⁰⁷ V prepisu ohranjena listina ddo. 1403, X. 27., Salzburg, v kateri ga nadškof omenja kot svojega brata (Koller, *Registrum*, št. 12).

¹⁰⁸ V prepisu ohranjeni listini ddo. 1403, VI. 8., Heidelberg, in da. 1403 (po VI. 8.) (Oberndorff in Krebs, *Regesten*, 2: št. 2996 in 2999). Ker je z v prepisu ohranjeno listino ddo. 1404, XI. 25., Heidelberg (Oberndorff in Krebs, *Regesten*, 2: št. 3777), kralj Rupert določil pogajalce za pogajanje z nadškofovimi svetovalci, se zdi, da ni več verjel v možnost, da se Eberhard ohrani na čelu salzburške nadškofije.

¹⁰⁹ O njem gl. Lackner, *Hof*, 299–307; Höfer in Feiner, *Die Siegel*, 90–91.

¹¹⁰ Geiß, "Die Reihenfolgen," 79, navaja kot začetek Sigmundovega glavarstva samo letnico 1404. Nedvomno je bil Sigmund glavar že pred uničenjem judovske skupnosti v Salzburgu. Njegov predhodnik se sicer zadnjič omenja kot glavar v listini ddo. 1403, XI. 19., Salzburg (Koller, *Registrum*, št. 18). O glavarjih v Salzburgu oz. salzburških deželnih glavarjih gl. Dopsch, "Recht," 948–49. Leta 1268 prvič omenjeno službo so običajno opravljali predstavniki najpomembnejših plemiških rodbin Salzburške: Almski/Albenski, Felbenski, Frauenberški, Goldegi, Gutratski, Kuchlski, Törringerji, Überackerji in Wispecki/Wiesbachi. Toda tudi tukaj je znanih nekaj primerov z nadškofovom sorodstveno povezanih glavarjev: v času nadškofa Pilgrima II. Puchheimskega so bili glavarji v Salzburgu njegovi nečak Henrik III. Neitberški v letih 1369–1374 in 1393, brat Alber IV. Puchheimski v letih 1366, 1374 in 1380 ter nečaka Pilgrim VI. Puchheimski leta 1384 in Alber V. Puchheimski leta 1387; v času nadškofa Gregorja Ostroviškega sorodnik (bratranec?) Nikolaj Ostroviški leta 1400.

¹¹¹ O tem pogromu gl. Wenninger, "Zur Geschichte," 748–49; Wadl, *Geschichte*, 185–187; Wenninger, "Salzburg," 1291; Weiss, *Das Städtewesen*, 137; Dopsch, "Die Salzburger Juden," 36; Vidmar in Hajdinjak, *Gospodje Ptujski*, 34; Hajdinjak, "Judje," 78–82; Wiedl, "Der Salzburger Erzbischof," 237–43.

hostije.¹¹² Ta povsem izmišljena obtožba je bila v poznem srednjem veku sicer eden najpogostejših povodov za nasilje nad Judi. Vse Jude v Salzburgu, *mlade in stare, moške in ženske*, verjetno okoli 70 ljudi, so zaprli in po za tiste čase običajnem mučenju v kratkem času dosegli za obsodbo potrebna priznanja. Še več: Judje so priznali še nadaljnje nakupe hostij in celo ritualni umor krščanskega dečka, kar je bila v srednjem veku prav tako pogosta in še posebej absurdna protijudovska obtožba.¹¹³ Oba glavna obtoženca, Jud, ki naj bi plačal krajo hostij iz cerkve v Müllnu, in Jud, ki naj bi kupil umorjenega dečka, sta v ječi naredila samomor. Že 10. julija 1404 so na nadškofov ukaz na grmadi sežgali večino Judov iz Salzburga in bližnjega Halleina. Prizaneseno je bilo samo 25 otrokom pod enajstim letom starosti, ki so jih krstili, moškemu, ki se je dal krstiti, in dvema nosečnicama, vendar samo do poroda. Postopek je vodil glavar Sigmund Dobrnski kot glavni nadškofov izvrševalec sodnih postopkov. O dogodkih so *glavar Sigmund iz Dobrne, nadškofovi svetovalci in meščani* obvestili bližnja in daljna mesta. Ohranili sta se pismi za meščane Münchna in Linza.¹¹⁴

Pogrom se je razširil tudi na salzburški mesti Breže (Friesach)¹¹⁵ na Koroškem in Ptuj na Štajerskem.¹¹⁶ Kot nam priča leta 2019 na Ptujju odkriti nagrobnik Juda Jožefa, umorjenega leta 1371,¹¹⁷ to ni bil edini primer nasilja nad Judi na območju današnje Slovenije v tem času. Ptujski Judje so bili »samo« zaprti do 5. (kot je datiran nemški del listine) ali do 14. (kot je datiran hebrejski del) septembra 1404, nato so bili izpuščeni in pregnani, njihovo premoženje pa je bilo zaplenjeno v korist nadškofa.¹¹⁸ Izjemno je, da se je listina o tem dogodku ohranila tako v nemški kot v hebrejski različici. Z njo je trinajst ptujskih Judov naznanilo zase in za svoje žene, dediče in vse svoje prijatelje in pomočnike, da se zaradi priprtja na Ptujju in zaplenb njihovih tamkajšnjih hiš, ki sta jih izvedla salzburški nadškof Eberhard in njegova cerkev, ne bodo maščevali in zanje ne bodo terjali odškodnine, kot tudi ne za imetje, ki jim je bilo zaplenjeno bodisi v Salzburgu, Brežah ali kjerkoli drugje. Listino sta pečatila ptujski mestni sodnik Friderik Plöchel in judovski sodnik v Mariboru Friderik (II.) Leupacher na prošnjo izstaviteljev, ki so jo še potrdili s svojim judovskim, torej hebrejskim podpisom. Ptujška sinagoga je po pogromu postala cerkev vseh svetih in Judovska ulica Ulica vseh svetih. Čeprav se je na Ptujju leta 1432 ponovno naselila ena judovska družina, se ni obdržala,¹¹⁹ zato lahko trdim, da se po pogromu leta 1404 judovska skupnost na Ptujju ni več ob-

¹¹² Splošno o tem Jacobs in Schloessinger, "Host" (s spiskom primerov); Roth, "Host".

¹¹³ Splošno o tem Gottheil, Strack in Jacobs, "Blood Accusation" (s spiskom primerov); Ben-Sasson, Porat in Slutsky, "Blood Libel," 775–76.

¹¹⁴ Listini ddo. 1404, VII. 17., Salzburg (Brugger in Wiedl, *Regesten*, 4: št. 2310 in 2311); notica o pogromu z omembo moškega konvertita *paulos, unum magnum judeum*: Koller, *Registrum*, št. 62.

¹¹⁵ O Judih v srednjem veku v Brežah gl. Wadl, *Geschichte*, 181–226. Po pogromu se v Brežah Judje ne omenjajo več.

¹¹⁶ O Judih v srednjem veku na Ptujju: Rosenberg, *Beiträge*, s. v.; Herzog, "Jüdische Grabsteine," 61–67, 70–79 in 118–21; Vivian, "Le iscrizioni," 249–60; Wadl, *Geschichte*, s. v.; Wenninger, "Pettau;" Spitzer, *Bne chet*, s. v.; Weiss, *Das Städtewesen*, 131–33 in 136–138; Brugger, "Von den Ansiedlung," s. v.; Vidmar in Hajdinjak, *Gospodje Ptujski*, 34–35; Hajdinjak, "Mesto," 291–94; Hajdinjak, "Judje."

¹¹⁷ Leta 2019 odkriti nagrobnik je šesti srednjeveški judovski nagrobnik s Ptujja; objava: Levin, "Tombstone of Joseph." Nagrobnik so našli arheologi podjetja Skupina Stik v drugotni legi ob hiši z današnjim naslovom Mestni trg 3. Ljubeznivo so mi posredovali njegove fotografije, za kar se jim zahvaljujem. Leta 2020 so v bližini prejšnjega našli še sedmi srednjeveški judovski nagrobnik s Ptujja ter tudi tokrat poslali njegove fotografije, za kar se jim zahvaljujem; objava: Levin, "Tombstone from Ptuj." Žal je ta zgodovinsko manj poveden. O do leta 2019 odkritih petih srednjeveških judovskih nagrobnikih s Ptujja gl. Hajdinjak, "Judje," 62–63 (fotografija) in 66–68 (fotografiji).

¹¹⁸ Listina 1404, IX. 5. in 14. (Brugger in Wiedl, *Regesten*, 4: št. 2312 (tudi hebrejski del listine datiran s 5. 9. 1404; pravilna datacija 29. elul (5)164 = 14. 9. 1404), objava in fotografija Hajdinjak, "Judje," 80 in 81–82).

¹¹⁹ O Judih na Ptujju po pogromu leta 1404 gl. Hajdinjak, "Judje," 82–85.

novila. Pogrom leta 1404 na Ptujju je sicer edini zanesljivi judovski pogrom v srednjem veku na ozemlju današnje Slovenije.

Kaže, da nadškof Eberhard pogroma ni načrtoval. Njegov odnos do Judov je bil pred tem pogromom in po njem tolerant, še posebej zato, ker so pomenili dobrodošel vir denarja za njegovo blagajno. Tako je še mesec in pol pred pogromom potrdil, da je njegov predhodnik Gregor prodal Judom Nahemu ter njegovima sinovoma Eliji in Elazarju hišo, v kateri je bila sinagoga, v Judovski ulici v Salzburgu in jim to proti plačilu ne prav skromne letne vsote 16 ogrskih zlatnikov o božiču dovolil doživljenjsko.¹²⁰ Pet let po pogromu je v Salzburgu ponovno živel vsaj en Jud, za čigar posojila v Regensburgu je poskrbel sam nadškof.¹²¹ Eberhard je sicer leta 1404 zaplenil premoženje umorjenih in preganjenih Judov v vseh svojih mestih in ne samo »krivih« ali tistih iz Salzburga. Zato menim, da je nadškof oportunistič-

no porabil absurdne obtožbe proti Judom za polnjenje svoje blagajne. Menim tudi, da glede na takratne razmere, ko so bili takšni pogromi običajni,¹²² (sl. 7) ni mogel povsem preprečiti toka dogodkov, bi pa gotovo lahko omilil njegove posledice. Nadškofov brat Sigmund je *samo izvrševal povelja*.

7. Judje na grmadi pred mestom Ravensburg leta 1430, Diebold Schilling der Jüngere, *Luzerner Chronik*, 1511/13, Zentral- und Hochschulbibliothek Luzern, Luzern (Wikimedia Commons)

¹²⁰ Listina ddo. 1404, V. 25., Salzburg (Brugger in Wiedl, *Regesten*, 4: št. 2305).

¹²¹ Listina ddo. 1409, VIII. 27., Salzburg (Brugger in Wiedl, *Regesten*, 5: št. 2445).

¹²² Časovno in geografsko najbližje je bil pogrom nad Judi zaradi domnevnega ritualnega umora dečka v Diessenhofnu (kanton Thurgau, Švica; domnevni morilec zažgan na grmadi) ter v mestih Schaffhausen (istoimenski kanton, Švica, okoli 30 Judov zažganih na grmadi), Winterthur (kanton Zürich, Švica, manj kot 30 Judov zažganih na grmadi) in Freiburg im Breisgau (Baden-Württemberg, Nemčija) leta 1401 (prim. Landolt, "Wie"). Iz vseh teh mest so bili preživeli Judje izgnani. Istega leta sta bila v šlezijem mestu Głogów/Glogau zažgana na grmadi dva Juda zaradi domnevne skrunitve hostije, vendar ostali niso bili izgnani (prim. Brilling, "Glogau," 441). Najpomembnejši srednjeveški pogrom v avstrijskih deželah, ki je uničil vse judovske skupnosti v Zgornji in Spodnji Avstriji z izjemo območja Wiener Neustadta, ki je takrat sodilo pod Štajersko, je bila *Dunajska gezer*a v letih 1420–1421; nazadnje o njej: Elbel in Wolfram, "Am schwarzen suntag." Ta pogrom je bil načrtovan zaradi gospodarskih razlogov. Vojvoda Albreht V. Habsburški je hotel s pogromom okrepiti svoje finance. Najprej so bili revni Judje izgnani, bogati pa zaprti. Šele po obtožbi o domnevni prodaji hostije v Ennsu so bili takrat še na Dunaju živeči zaprti Judje, 92 moških in 120 žensk, 12. 3. 1421 zažgani na grmadi. Pogrom je okrepil vojvodove finance. Na sliki 7 je prikazan pogrom v Ravensburgu (Baden-Württemberg), kjer je bilo na osnovi obtožbe za ritualni umor v letu 1429 leto kasneje zažganih na grmadi 12 Judov. 11 obtoženih Judov se je smrtni kazni izognilo s prestopom v katoliško vero. Vsi ostali Judje iz Ravensburga so bodisi pobegnili bodisi so bili pregnani. Judje so se v Ravensburg lahko ponovno naselili v drugi polovici 19. stoletja.

8. Grbi (Jurija I.) Stainwalta iz Fladnitza, njegove žene iz rodbine Dobrnskih in sorodnika (brata?) Hertla iz Fladnitza iz münchenske grbovne knjige Krištofove bratovščine na Arlbergu, Bayerisches Hauptstaatsarchiv, München (Hupp, *Die Wappenbücher*)

Del plena iz pogroma poleti 1404 sta konec leta 1404 oz. v začetku leta 1405 dobila nadškofova brata: Andrej hišo v Brežah¹²³ in skupaj s Sigmundom še hišo na Ptuju.¹²⁴ Verjetno sta bili del nadškofovega plačila bratoma za opravljanje dveh zanj zelo pomembnih služb, saj se v prvi listini o predaji navedenih hiš Andrej prvič omenja kot glavar v Brežah,¹²⁵ Sigmund pa je bil že od začetka leta 1404 glavar v Salzburgu. Prav v tem času je začel opravljati tudi službo salzburskega vicedoma v Lipnici¹²⁶ (po smrti prejšnjega vicedoma Hansa/Janeza iz Wigoltingena,¹²⁷ sicer tudi ptujskega župnika) še en sorodnik Dobrnskih, najverjetneje mož po imenu neznane sestre bratov Dobrnskih¹²⁸ (sl. 8) (Jurij I.) Stainwalt iz Fladnitza.¹²⁹ To pomeni, da je nadškofov sorodnik upravljal velik del salzburskih posesti na Štajerskem, nadškofova brata pa sta bila njegova namestnika ne samo v najpomembnejšem salzburskem mestu na Koroškem,

¹²³ V prepisu ohranjena listina ddo. 1404, XI. 10., Salzburg (Brugger in Wiedl, *Regesten*, 4: št. 2321).

¹²⁴ V prepisu ohranjena listina ddo. 1405, II. 2., Salzburg (Brugger in Wiedl, *Regesten*, 5: št. 2330), in listina ddo. 1405, II. 2., Salzburg (Brugger in Wiedl, *Regesten*, 5: št. 2331; orig. HHStA, fotografija *Monasterium.Net*).

¹²⁵ O glavarjih v Brežah gl. Wadl, "Friesach," 157. Leta 1267 prvič omenjeno službo so običajno opravljali predstavniki najpomembnejših plemiških rodbin Koroške (Vivšniški, Silberberški, Kraigi) ali Štajerske (Lichtensteinski). Znanih je nekaj primerov z nadškofom sorodstveno povezanih glavarjev: Hartnid II. Vivšniški v letih 1351–1352 je bil nečak nadškofa Ortolfa Vivšniškega, že omenjeni Pilgrim VI. Puchheimski leta 1374 je bil nečak nadškofa Pilgrima II. Puchheimskega in tudi že omenjeni Nikolaj Ostroviški leta 1398 je bil sorodnik (bratranec?) nadškofa Gregorja Ostroviškega.

¹²⁶ O vicedomih v Lipnici gl. Marx, "Das Salzburger Vicedomamt." Že od začetka niso upravljali salzburske posesti na Zgornjem Štajerskem, od druge polovice 14. stoletja naprej tudi ne tiste v Posavju. Leta 1234 prvič omenjeno službo so do začetka 15. stoletja običajno opravljali duhovniki, pogosto ptujski župniki (prim. Hajdinjak, "Mesto," 280–82), vendar tudi pripadniki manj vplivnih plemiških rodbin s Štajerske, kot so bili Lipniški in Windischgrätz. Šele v 15. stoletju so se pojavili vicedomi, ki so bili nadškofovi sorodniki in/ali pripadniki vplivnih plemiških rodbin: Dietegen II. Emmerberški leta 1444, ki je bil brat nadškofa Friderika IV. Emmerberškega, Viljem (III.) Reisberški v letih 1448–1451 (prim. Hajdinjak, "Mesto," 275), ki je bil sorodnik nadškofa Janeza II. Reisberškega, Sigmund Weißpriaški v letih 1461/65 (prim. Hajdinjak, "Mesto," 275 in 276–78), ki je bil brat nadškofa Burkharda II. Weißpriaškega, Tomaž Stubenberški 1467–1468 in Andrej I. iz Kraiga v letih 1468–1479, ki je bil svak nadškofa Bernarda Rohrskega.

¹²⁷ 1355 – † pred 8. 10. 1405; o njem gl. Hajdinjak, "Mesto," 281.

¹²⁸ Njeno identiteto nam razkriva njen grb v eni zmed grbovnih knjig Krištofove bratovščine na Arlbergu (BayHStA, *Münchner Handschrift* (dostopno na: http://bilderserver.at/wappenbuecher/MuenchnerHandschriftEXA2_52z3/), fol. 134; risba grba Hupp, *Die Wappenbücher*, 135).

¹²⁹ 1391 – ok. 1438; o njem gl. Hupp, *Die Wappenbücher*, 94 in 135; Pirchegger, *Landesfürst*, 2: 269–71 (tudi gene-

kar je bil Andrej morda do smrti,¹³⁰ temveč tudi v samem Salzburgu oz. v deželi Salzburško, kar je bil Sigmund do začetka leta 1407.¹³¹ Če k temu dodamo še nova denarna posojila,¹³² ne preseneča, da se mu je nadškof za dolg, ki je narasel na precejšnjo vsoto 3050 zlatnikov, leta 1406 oddolžil s podelitvijo oskrbnitstva kastelanstva na gradu Pišce (Pischätz)¹³³ pri Brežicah s pripadajočimi posestmi in posestmi v uradu Sevnica.¹³⁴

Čeprav je bil Sigmund v začetku februarja 1405 v Salzburgu, ga zaradi smrti prve žene Agneze Rifniške konec istega meseca najdemo v Celju.¹³⁵ Sodeč po besedilu listine, ki omenja samo neimenovane otroke¹³⁶ iz njenega prvega zakona z Jurijem Vrbovskim,¹³⁷ kaže, da Sigmund z Agnezo ni imel otrok. Listina je nastala zaradi spornih zadev glede dediščine Agnezinih mladoletnih otrok med njihovim varuhom, grofom Hermanom II. Celjskim, in njihovim očimom Sigmundom. Varuštvo samega grofa Hermana ni presenetljivo, saj je bil Agnezin oče Martin II. Rifniški pomemben mož na dvoru grofov Celjskih.¹³⁸ To tudi pomeni, da se je Sigmund priženil v pomembno rodbino na dvoru grofov Celjskih. V listini ni navedena vsa Agnezina dediščina, ki ni bila majhna

aloška preglednica; domnevno prva žena "1416? (Zofija?) Pottschacher"); Marx, "Das Salzburger Vicedomamt," 113–14. Vicedom v Lipnici je bil kar 20 let (ok. 1406 – ok. 1426), pred tem je bil leta 1405 kastelan gradu Deutschlandsberg, kasneje salzburški oskrbnik gradu v Lipnici leta 1430, od leta 1432 tudi doživljenjsko.

¹³⁰ Andrej se kot glavar v Brežah omenja poleg že navedenih listin samo še v listinah da. (1415) (Koller, *Registrum*, št. 155) in ddo. 1420, VI. 9. (Tangl, *Reihe*, 433). Skupaj s prvo ženo Dorotejo je bil pokopan v dominikanskem samostanu v Brežah: omemba v nedatiranem seznamu aniverzarijev dominikanskega samostana v Brežah (Zotter, "Der Dominikanerkonvent," 712, št. 25).

¹³¹ Sigmund se kot glavar v Salzburgu omenja poleg že navedenih listin še v listinah: ddo. 1405, VIII. 1., Salzburg (Koller, *Registrum*, št. 88), ddo. 1405, VIII. 14., Salzburg (Koller, *Registrum*, št. 90), ddo. 1405, XII. 31., Salzburg (Koller, *Registrum*, št. 103), ddo. 1406, IV. 7., Salzburg (Koller, *Registrum*, št. 112), ddo. 1406, XI. 11., Salzburg (orig. HHStA, fotografija *Monasterium.Net*), ddo. 1407, I. 10., Salzburg (orig. BayHStA, fotografija *Monasterium.Net*), in ddo. 1407, I. 11. (orig. BayHStA, fotografija *Monasterium.Net*). Po začetku leta 1407 se kot glavar že omenja njegov naslednik Ožbalt II. Törringer iz Steina, ki je to službo opravljal do leta 1413.

¹³² Pred 27. 3. 1405 nastali dopis k prepisu listine iz leta 1403 (gl. op. 107) z omembo dolga 1300 zlatnikov in v prepisu ohranjena listina ddo. 1406, IV. 7., Salzburg, o novem posojilu 750 zlatnikov (Koller, *Registrum*, št. 112).

¹³³ Naslednji kastelan Pišec je bil Frik/Friderik (I.) Rot/Rat, ki je to postal z listino ddo. 1426, IV. 26., Salzburg (orig. HHStA, fotografija *Monasterium.Net*, Lang, *Die Salzburger Lehen*, 2: št. 415/1; prim. listino ddo. 1426, IV. 26., Salzburg, ohranjeno kot notarski prepis ddo. 1442, XII. 15., Salzburg, orig. HHStA, fotografija *Monasterium.Net*). Ni znano, ali je bil do tega datuma kastelan Pišec Sigmund I. Dobrnski. O gradu Pišce gl. Hajdinjak, "Dobrnski," 386, op. 229 z navedbo starejše literature.

¹³⁴ V prepisu ohranjena listina ddo. 1406, VII. 2., Salzburg, v kateri je omenjenih 31 vasi z 222 kmetijami in 5 polkmetijami (Koller, *Registrum*, št. 35).

¹³⁵ Gl. op. 18. Opis pečata: oblika: okrogel 2r = 3,2 cm; napis: *S. sigismvndi newenhawser*, podoba: v mandorli sestavljena shema z grbovnim ščitom, šlemom in šlemnim okrasom, grb: stranska konica usmerjena naprej na ščitu in krokar s krono na glavi z razprtimi krili in prstanom v kljunu kot šlemni okras.

¹³⁶ V listinah ddo. 1427, VII. 20. (orig. StLA št. 5117, Weiss, *Das Städtewesen*, s. d.), in ddo. 1427, XII. 21. (orig. StLA št. 5132, Weiss, *Das Städtewesen*, s. d.), ki sta nastali ob predaji Agnezine polovice Rifnika, se omenja neporočena Agneza, na dvoru Celjskih živeča hči Nikolaja Galla s Pukštajna, kot prejemnica 100 funtov denaričev, ko se bo poročila. Glede na to menim, da je bila Nikolajeva žena neimenovana hči Agneze Rifniške iz njenega prvega zakona.

¹³⁷ 1391–1395, † pred 25. 2. 1405. V meni znanih virih je prvič omenjen ob poroki z Agnezo Rifniško v sicer neohranjeni listini da. 1391 (Luschin von Ebengreuth, "Die Reichenecker," 95, št. 30). V letih 1393–1395 je bil kastelan gradu Klevež (Otošec, "Stari grad," 63; Bizjak, "Srednjeveški obračuni," 338). Umrli je pred omembo v listini iz leta 1405 (gl. op. 18; prim. Kos, *Vitez*, 400).

¹³⁸ Tako je npr. v imenu še nepolnoletnega Viljema Celjskega pečatil listine o premoženjskih zadevah Katarine Krotmanič, vdove Hermana I. Celjskega (listini ddo. 1387, III. 12., Celje, orig. ARS št. 4335 in 4356, fotografiji VAČ, in listina ddo. 1390, VI. 23., orig. ARS št. 4374, fotografija VAČ).

9. Pečat Sigmunda I. Dobrnskega na listini ddo. 1405, II. 25., Celje, Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana (© Arhiv Republike Slovenije)

že glede na to, da je imel njen oče Martin II. Rifniški v fevdu domači grad Rifnik in od leta 1371 grad Šalek (Schallegg).¹³⁹ Od obeh gradov je kasneje omenjena Agnezi-na polovica gradu Rifnik,¹⁴⁰ kar verjetno pomeni, da je imela tudi polovico gradu Šalek. Vsekakor se v tej listini ne omenjata ne Rifnik ne Šalek. Tudi kasneje ni nikjer ostalo zabeleženo, da je Sigmund imel kaj opraviti s tema gradovima. Iz listine lahko razberemo, da je Agneza namenila po sto funtov (denaričev) minoritom v Celju in dominikankam v Velesovem. Iz tega lahko tudi sklepamo, da je bila v enem izmed teh samostanov pokopana, in glede na to, da se je kasneje omenjala v darovnici sestre Katarine za celjske minorite,¹⁴¹ je verjetno, da je bila pokopana v njihovem samostanu. Na listini je ohranjen Sigmundov pečat (sl. 9), ki je odtis nedvomno enega lepših pečatnikov tistega časa. Na pečatu lahko razberemo novo inačico grba Dobrnskih, ki je tudi prvi

ohranjeni primer njihovega popolnega grba, in sicer na ščitu heraldično desna stranska konica, ostri/zaprti šlem, šlemno ogrinjalo iz vrtnic in šlemni okras: krokar s krono na glavi, z razprtimi krili in prstanom v kljunu.

Morda se je Sigmund Dobrnski prav zato, ker z Agnezo Rifniško ni imel otrok, kmalu poročil z drugo, žal po imenu neznano ženo.¹⁴² Verjetno leta 1406 ali 1407 sta brata Sigmund in Andrej Dobrnska dobila v fevd od svojega brata, nadškofa Eberharda, oskrbo njegove (nadškofijske) polovice gradu Greifenfels¹⁴³ zahodno od Celovca. To je salzburška nadškofija pridobila ok. leta 1400, ko jo je takratnemu nadškofu Gregorju predal njegov sorodnik Jurij I. Hanauski¹⁴⁴ v zameno za

¹³⁹ Martin II. Rifniški je dobil grad Šalek kot mož Katarine, hčere Wolfharda/Wulfinga II. Šteberskega, ta pa kot vdova svojega prvega moža Nikolaja Ojstriškega/Kienberškega: listine ddo. 1353, XI. 11. (orig. ARS št. 4138, fotografija VAČ), ddo. 1363, X. 11., Judenburg (Luschin von Ebengreuth, "Die Reichenecker," 95, št. 23), in ddo. 1371, V. 18., Celje (orig. ARS št. 4261, fotografija VAČ, Luschin von Ebengreuth, "Die Reichenecker," 95, št. 24). O gradu Šalek gl. Hajdinjak, "Dobrnski," 387, op. 235 z navedbo starejše literature.

¹⁴⁰ Gl. op. 136.

¹⁴¹ Listina ddo. 1417, VI. 20. (orig. StLA št. 4656, Weiss, *Das Städtewesen*, s. d.).

¹⁴² Omenjena v že omenjeni listini iz leta 1406 (gl. op. 132).

¹⁴³ V prepisu ohranjena nedatirana listina (Koller, *Registrum*, št. 40, datacija: št. 39 ima datacijo 1406, XI. 28., Salzburg, št. 41 pa (1407), I. 17.). O gradu Greifenfels gl. Hajdinjak, "Dobrnski," 387–88 (tudi op. 235 z navedbo starejše literature).

¹⁴⁴ 1379–1412. V menii znanih virih je prvič omenjen v listini ddo. 1379, V. 1. (orig. HHStA, fotografija *Monasterium. Net*), sicer o njem Heissenberger, *Die Adelswappen*, 62 ("I. 1380" in "II. 1388–1412"). Grad Greifenfels je leta 1356 od Ostroviških kupil njegov oče Volfhard I. (1335–1357), dvorni mojster vojvode Albrehta II. Habsburškega (Wießner, *Die Kärntner 1335–1414*, št. 460). Neugotovljena stopnja sorodstva izhaja iz že omenjenega nadškofovega sorodnika Nikolaja Ostroviškega, katerega prva žena Diemuta († pred 28. 1. 1370) je bila iz rodbine Hanauskih.

doživljenjsko glavarstvo v Sevnici in Brežicah.¹⁴⁵ Kmalu zatem, v začetku leta 1408, sta Sigmund in Andrej v Salzburgu polovico gradu Greifenfels, ki je bila njuna prosta lastnina, predala salzburški nadškofiji in jo od nadškofa Eberharda dobila nazaj v fevd tudi za svoje potomce.¹⁴⁶ To je bila druga polovica gradu Greifenfels, ki jo je skoraj zagotovo dobil Andrej kot doto svoje druge žene Klare,¹⁴⁷ hčere Friderika III. Hanauskega.¹⁴⁸ Grad Greifenfels je tako postal bivališče Dobrnskih na Koroškem za šest naslednjih generacij vse do leta 1588, ko so ga zapustili zaradi novozgrajenega dvorca Ebenthal (Žrelec). Kljub temu je Greifenfels ostal sestavni del polnega plemiškega naziva Dobrnskih do izumrtja obeh vej rodbine.

Pridobitev gradu Greifenfels je gotovo povezana s potrditvijo Eberhardovega položaja salzburškega nadškofa, kar je storil Bonifacijev naslednik papež Inocenc VII. v začetku leta 1406.¹⁴⁹ Freisinški škof Bertold se je nazivu salzburškega nadškofa odrekel v zameno za letno pokojnino 2000 zlatnikov. V duhu časa je za Eberhardovo plačilo 5000 zlatnikov *služnosti* papeški kuriji poskrbela banka Giovannija Medičejskega,¹⁵⁰ sicer utemeljitelja moči znamenite firenške rodbine. Iz zapisa, nastalega v običajno dobro informirani papeški kuriji, izvemo,¹⁵¹ da je v tem času imel Eberhard v svoji službi 20 do 30 *jezdni konj*, torej toliko oboroženih spremljevalcev na konjih. Ob dohodkih salzburške nadškofije, ki so bili ločeni od dohodkov salzburških kanonikov, je razpolagal s še 2000 zlatniki lastnih dohodkov letno. Imel je tudi drage kamne in druge dragocenosti v vrednosti več kot 10.000 zlatnikov. Za Sigmunda Dobrnskega isti vir navaja, da je dobro zapisan pri ogrskem kralju Sigismundu in razpolaga s premoženjem do 40.000 zlatnikov. Glede na nadaljnjo Sigmundovo kariero je pomenljiva zgornja omemba Sigismunda Luksemburškega. Ocena Sigmundovega premoženja se zdi pretirana.

Sigmunda Dobrnskega najdemo kmalu po koncu opravljanja službe salzburškega glavarja ponovno v službi grofa Hermana II. Celjskega. Ko je slednji 10. julija 1407 v Celju izdal ustanovno listino za samostan kartuzijanov Pleterje, je listino za njegove sinove Friderika II., Hermana III.¹⁵² in Ludvika¹⁵³ pečatilo tudi šest *die edeln vnd lieb getrew* sopečatnikov. Med njimi je na prvem mestu naveden Sigmund Dobrnski, *vnsern ritter*.¹⁵⁴

Poleg Jurija I. Hanauskega se omenja tudi njegov "Vetter" Jurij II. Hanauski (ok. 1400–1409).

¹⁴⁵ Dve nedatirani listini da. (ok. 1400) Jurija I. Hanauskega in ena nedatirana listina da. (ok. 1400) nadškofa Gregorja (vse orig. HHStA, fotografija *Monasterium.Net*).

¹⁴⁶ Listina ddo. 1408, I. 22, Salzburg, Sigmunda in Andreja (orig. HHStA, fotografija *Monasterium.Net*) in v prepisu ohranjena listina ddo. 1408, I. 22., Salzburg, Eberharda (Koller, *Registrum*, št. 53).

¹⁴⁷ Omenjena kot vdova v listinah da. (1429/41) (Lang in Metnitz, *Die Salzburger Lehen in Kärnten*, št. (I) 146–2 in št. (I) 218–3), ddo. 1430, II. 13. (orig. KLA A 818, citirano po Webernig, *Landeshauptmannschaft*, 80–81, ter Leitner, "Genealogische Anmerkungen," 97 in 108, op. 50) in ddo. 1430, VI. 27. (orig. HHStA, fotografija *Monasterium.Net*).

¹⁴⁸ 1357 – † (po 29. 9.) 1413. V menii znanih virih je prvič omenjen v listini ddo. 1357, XII. 31., Dunaj (Wießner, *Monumenta*, 10: št. 488), sicer o njem Heissenberger, *Die Adelswappen*, 62 (samo "pečatil 1407–1413").

¹⁴⁹ Pet papeških bul ddo. 1406, I. 13., Viterbo (orig. HHStA, fotografija *Monasterium.Net*); prim. Koller, *Registrum*, št. 107–09.

¹⁵⁰ Vpis v papeški register ddo. 1406, I. 31. (Tellenbach, *Repertorium Germanicum*, št. 7835).

¹⁵¹ Zapis ddo. (po IX. 1408): Göller, "Das päpstliche Provisionswesen," 325 in 329 (objava vira); prim. Mályusz, *Zsigmondkori oklevéltár*, št. 6348.

¹⁵² † 30. 7. 1426; nazadnje pregledno Kosi, "Celjski."

¹⁵³ † 1417; nazadnje pregledno Kosi, "Celjski."

¹⁵⁴ Listina ddo. 1407, VII. 10., Celje (orig. ARS št. 5540, fotografija *Monasterium.Net*; prim. Mlinarič, *Kartuzija*, 104–07 in priloga za 228 (fotografija); Dolinar, *Samostani*, 121 (fotografija) in 145). Listino so pečatili še Jurij Silberberški, Hermanov dvorni mojster Konrad Färber, Poplajn iz Vitanja, Friderik Lindeški in Ludvik Sachs, gl. op. 101.

10. Ogrska in rimskonemška kraljica Barbara Celjska (sedi v sredini) med božično mašo v konstanški stolnici, 25. december 1414, Kronika Ulricha von Richental, ok. 1465, Rosgartenmuseum, Konstanca (Wikimedia Commons)

Tako torej ni nenavadno, da je bil Sigmund Dobrnski od leta 1409 do leta 1417 v Slavoniji v službi ne samo Hermana II. Celjskega, temveč tudi njegove hčere Barbare (sl. 10),¹⁵⁵ od leta 1401 zaročenke in od leta 1405, dejansko sicer od leta 1408, ko je dosegla starost 16 let, žene 24 let starejšega ogrskega kralja Sigismunda Luksemburškega, kasneje tudi rimskonemškega kralja oz. cesarja in češkega kralja. Najprej je bil leta 1409 glavar gradu Garič (Garics)¹⁵⁶ pri Garešnici oz. Bjelovarju, ki je sicer pripadal zagrebški škofiji, vendar je bil v letih 1409–1419 v posesti kraljice Barbare, nato v letih 1409–1417 kastelan oz. glavar gradov Mali Kalnik in Veliki Kalnik (Kiskemlék in Nagy-kemlék)¹⁵⁷ pri Križevcih, ki sta sicer pripadala kralju Sigismundu, vendar sta bila prav tako v letih

¹⁵⁵ O točnih datumih Barbarine zaroke, poroke in kronanja gl. Wertner, "Zur Genealogie," 38–39. O Barbarinih posestih v Slavoniji gl. Mályusz, *Kaiser*, 91–92; Pálosfalvi, "Barbara," 296.

¹⁵⁶ Listina ddo. 1409, IX. 23., Zagreb (Lukinović, *Povijesni spomenici*, št. 255; prim. Mályusz, *Zsigmondkori oklevéltár*, št. 7084), v kateri je omenjen kot *Sigismundo, capitaneo gubernatori* (grofa Hermana Celjskega) *de Garigh et Gerzenche*. O gradu Garič gl. Szabo, *Sredovječni gradovi*, 105–06 in 107 (sl. 96); Engel, *Magyar középkori adattár*, s. v.; Regan, "Plemički grad;" Miletić, *Plemički gradovi*, s. v.

¹⁵⁷ Listine ddo. 1409, X. 28., Rača (Mályusz, *Zsigmondkori oklevéltár*, št. 7156), ddo. 1409, XI. 23., Tata (Mályusz, *Zsigmondkori oklevéltár*, št. 7199), ddo. 1410, I. 20., Garič (Mályusz, *Zsigmondkori oklevéltár*, št. 7297), ddo. 1410, VIII. 29., Virovitica (Engel, *Magyar középkori adattár*, s. v.), ddo. 1411, IX. 14., (Čazma) (Lukinović, *Povijesni spomenici*, št. 279; prim. Mályusz in Borsa, *Zsigmondkori oklevéltár*, 3: št. 937), ddo. 1412, VIII. 1., Budim (Lukinović, *Povijesni spomenici*, št. 294; prim. Mályusz in Borsa, *Zsigmondkori oklevéltár*, 3: št. 2498), ddo. 1412, VIII. 25., (Čazma) (Lukinović, *Povijesni spomenici*, št. 296; prim. Mályusz in Borsa, *Zsigmondkori oklevéltár*, 3: št. 2573), ddo. 1412, IX. 1., Zagreb (Mályusz in Borsa, *Zsigmondkori oklevéltár*, 3: št. 2605), ddo. 1412, IX. 14., Zagreb (Mályusz in Borsa, *Zsigmondkori oklevéltár*, 3: št. 2684), ddo. 1412, X. 16., Zagreb (Lukinović, *Povijesni spomenici*, št. 300; prim. Mályusz in Borsa, *Zsigmondkori oklevéltár*, 3: št. 2800), ddo. 1412, XI. 15., Križevci (Lukinović, *Povijesni spomenici*, št. 305; prim. Mályusz in Borsa, *Zsigmondkori oklevéltár*, 3: št. 2951), ddo. 1413, I. 21 (Mályusz in Borsa, *Zsigmondkori oklevéltár*, 4: št. 86), ddo. 1414, VI. 26., Brezovica/Kalnik (Mályusz in Borsa, *Zsigmondkori oklevéltár*, 4: št. 2178), ddo. 1414, IX. 18., Brezovica/Kalnik (Mályusz in Borsa, *Zsigmondkori oklevéltár*, 4: št. 2489), ddo. 1415, VI. 11., Đakovo (Lukinović, *Povijesni spomenici*, št. 359 (napačno "VI. 11."), prim. Mályusz in Borsa, *Zsigmondkori oklevéltár*, 5: št. 707), ddo. 1415, VII. 4., (Čazma) (Lukinović, *Povijesni spomenici*, št. 360; prim. Mályusz in Borsa, *Zsigmondkori oklevéltár*, 5: št. 820), ddo. 1416, VII. 8., Brezovica/Kalnik (Mályusz in Borsa, *Zsigmondkori oklevéltár*, 5: št. 2156), ddo. 1417, VIII. 17., Konstanca (Mályusz in Borsa, *Zsigmondkori oklevéltár*, 6: št. 813), in ddo. 1417, XII. 24., Konstanca (Lukinović, *Povijesni spomenici*, št. 390; prim. Mályusz in Borsa, *Zsigmondkori oklevéltár*, 6: št. 1281). O gradovih Mali Kalnik in Veliki Kalnik gl. Kukuljević-Sakcinski,

1409–1419 v posesti kraljice. Barbara Celjska je sicer od leta 1407 do leta 1413 večino časa prebivala v Budimu ali v Slavoniji,¹⁵⁸ kjer ji je Sigismund Luksemburški leta 1409 odkazal dohodke za izpolnitev jutrnje in ji zato poleg tridesetine in kunovine prepustil več gradov in mest.¹⁵⁹ Te Barbarine posesti gotovo niso bile naključno izbrane, saj so bile blizu posesti njenega očeta Hermana II. v Medžimurju in Zagorju. Žal iz meni dostopnih virov o tem obdobju kariere Sigmunda Dobrnškega nisem mogel razbrati kakšnih posebej vznemirljivih dogodkov, razen sicer običajnih posestnih sporov z zagrebškim kapitljem. Glede na itinerar kraljice Barbare lahko sklepam, da je bila v neposrednem stiku z Sigmundom Dobrnškim verjetno septembra in oktobra leta 1410 ter novembra leta 1412, ko je bila v Garešnici, in gotovo oktobra leta 1412, ko je bila v Kalniku. Tako ostajajo zasluge Sigmunda Dobrnškega za Barbaro Celjsko in/ali Sigismunda Luksemburškega, za katere je bil, sodeč po njegovem nagrobniku in oltarju sv. Sigismunda na Ptujski Gori, nagrajen s članstvom v Zmajevem redu, v podrobnostih še vedno neznane. Vsekakor so morale biti dovolj pomembne, da je – čeprav samo vitez – postal član tako prestižnega reda, kot je bil Zmajev red.

Čeprav zgodovinski viri o podrobnostih Sigmundovih let v Slavoniji molčijo, o tem ne molči ljudsko izročilo. Tudi v Sloveniji je znano, da je po hrvaškem ljudskem izročilu Barbara Celjska *Črna kraljica*: ohola in zlobna ženska, ki ima ljubljenca črnega krokarja. Če jo je kdo razjezil, je nanj spustila svojega ljubljenca, ki je bil tako močan in krvoloč, da je ljudem izkopal oči in jim trgal meso, lase, brke, brado, dokler niso umrli. Prvi je to izročilo v povezavi z gradom Medvedgrad nad Zagrebom zabeležil sredi 19. stoletja hrvaški zgodovinar Ivan Kukuljevič-Sakcinski.¹⁶⁰ August Šenoa je na osnovi tega motiva napisal pesem *Zmijaska kraljica*. Legenda ima tudi inačice iz Like, okolice Senja in s Kalnika. V kalniški inačici¹⁶¹ nastopa kot ljubimec *Črne kraljice* Sigmund *Neuhäusel*, kastelan Velikega Kalnika. Njuno ljubezensko gnezdo je bil grad Mali Kalnik, katerega ruševine se danes imenujejo Pusta Barbara. Zaradi kraljičine ljubezni je kastelan postal prevzet. Bil je nasilen do podložnikov in hotel si je prilastiti posesti zagrebškega kapitlja v Varaždinskih Toplicah. Kapitelj se je zaradi tega pritožil kralju Sigismundu in ljubezenska afera je bila razkrita. Kaj se je zgodilo z ljubimcem, iz izročila ni znano, kraljico pa je dal kralj zapreti v grad Mělník (Melnik) na Češkem.

Ljudsko izročilo o *Črni kraljici* ima vsaj v delu o Sigmundu Dobrnškem kot kastelanu obeh gradov na Kalniku zgodovinsko jedro. Tudi krokar v medvedgradski inačici ima lahko povezavo s

“Grad,” 285–90 (o obdobju kastelana Sigmunda iz Neuhäusla oz. *de Nova domo*); Szabo, *Sredovječni gradovi*, 83–84, 92 (sl. 78), 93 (sl. 79), 94–98 in 103 (sl. 90 in 91); Engel, *Magyar középkori adattár*, s. v.; Miletić, *Plemićki gradovi*, s. v.

¹⁵⁸ Zanesljive navedbe o bivanju v Slavoniji (in Čakovcu) Engel in Tóth, *Királyok*, 169–72: 31. 10. 1407 Dubrava, 9. 1. 1408 Čakovec, 28. 9. 1408 Samobor, 29. 8. 1410 Virovitica, 27. 9. 1410 in 5. 10. 1410 Garešnica, 19. 12. 1410 Đakovo, 2. 10. 1412 Koprivnica, 16. 10. 1412 Kalnik, 15. 11. 1412 Križevci, 25. 11. 1412 Garešnica, 17. 12. 1412, 1.–7. 1. 1413, 3. 2. 1413 Virovitica, 1.–6. 4. 1413 Stari grad (danes Jagnjedovec pri Koprivnici).

¹⁵⁹ Vseh šest gradov je bilo v županiji Križevci, poleg omenjenih treh še grad Stari grad, danes Jagnjedovec/Kővár oz. Kőkapronca pri Koprivnici, kjer je bil Barbarin kastelan leta 1414 Gašper *Ratimpergar*, grad Stupčanica/Szaplonca pri Daruvarju in grad Velika, danes Kraljeva Velika/Velike pri Kutini; za vse gradove prim. Szabo, *Sredovječni gradovi*, 99, 109–10 (tudi sl. 97 in 98) in 118; Engel, *Magyar középkori adattár*, s. v.; Miletić, *Plemićki gradovi*, s. v. Mesta, katerih dohodke je dobila Barbara, so bila Zagreb, Virovitica in Požega, slednja tudi z dohodki županije.

¹⁶⁰ Kukuljevič-Sakcinski, “Dogadjaji,” 129–31, je menil, da je *Črna kraljica* Barbara Celjska, vendar je del izročila o krokarju povezan z Beatriko Frankopansko († po 10. 3. 1510), vdovo Ivaniša Korvina († 12. 10. 1504), nezakonkega sina ogrskega kralja Matije Korvina iz rodbine Hunyadi, in to zato, ker je ta rodbina imela v grbu krokarja (*Corvus corax*).

¹⁶¹ Miletić, *Plemićki gradovi*, 29.

11. Kalnik, ž. c. sv. Brikcija, ladja, freska
Mučeništvo sv. Petra iz Verone z donatorjem, mojster
severnoitalijanskega kroga, prva četrtina 15. stoletja
(Balog, Križevačko-kalniška regija)

krokarjem kot delom grba Sigmunda Dobrnškega. Poseganje po posesti zagrebškega kapitlja kalniškemu kastelanu ni bilo tuje. Dejstvo je tudi, da je leta 1419 prišlo do spora med Barbaro in Sigismundom zaradi obojestransko očitane nezvestobe.¹⁶² V Sigismundovem primeru so bili očitki upravičeni, za Barbaro pa kaže, da so bili neupravičeni. Vsekakor je bila s hčerjo Elizabeto¹⁶³ do božiča leta 1419 v izgnanstvu v okolici danes romunskega mesta Oradea (Nagyvárad). In slednjič: Mělník je grad, na katerem je Barbara kot vdova živela in tudi umrla. Ne glede na to, da bi bila ljubezenska afera Barbare in Sigmunda Dobrnškega zanimiva poživitev slovenske srednjeveške zgodovine, dejstva govorijo proti njeni resničnosti. Težko si je predstavljati, da bi *rogonosec* Sigismund Luksemburški nagradil ženinega ljubimca s članstvom v Zmajevem redu. Tudi starost domnevnih ljubimcev ni najbolj običajna: Barbara se je rodila okoli leta 1392, Sigmund pa se kot polnoleten prvič omenja leta 1395, kar pomeni, da je bil rojen najmanj okoli leta 1375/77 in zato vsaj 15 let starejši. Možno je, da je Barbara kot otrok spoznala Sigmunda Dobrnškega v rojst-

nem Celju in mu je bila zato kasneje bolj naklonjena kot drugim. Od nevoščljivosti do obrekovanja še danes ni dolga pot.

K bivanju Sigmunda Dobrnškega na Kalniku je treba dodati še en potencialno zanimiv detajl. V prvotno podružnični, od leta 1440 župnijski cerkvi sv. Brcka (sv. Brikcija) v naselju Kalnik se je v cerkveni ladji ohranila freska *Mučeništvo sv. Petra iz Verone* z naslikanim donatorjem, katere avtor je slikar z zasilnim imenom *Mojster severnoitalijanskega kroga* in je bila z nedavno datacijo hrvaškega umetnostnega zgodovinarja Zdenka Baloga postavljena v prvo četrtino 15. stoletja¹⁶⁴ (sl. 11). Po dosedanjih mnenjih je donator bodisi ogrski kralj Ludvik I. Anžuvinski ali Sigismund Luksemburški bodisi član rodbine Gorjanskih ali grof Herman II. Celjski. Glede na obleko donatorja gre nedvomno za osebo plemiškega rodu. Po mojem mnenju ne gre za vladarja, saj bi v tem primeru pričakovali krono ali kakšno drugo znamenje vladarskega položaja. Ob glavi donatorja je sicer viden grbovni ščit, a žal z neprepoznavnim grbom. Barve grba ne spominjajo na barve grba Dobrnških. Menim, da kljub temu ne moremo izključiti možnosti, da je naslikani donator Sigmund Dobrnški.

¹⁶² O tem obdobju Barbarinega življenja gl. Chilian, *Barbara*, 39–43; Dvořáková, *Barbara*, 109–13.

¹⁶³ * 7. 10. 1409, Visegrád ali Tata – † 19. 12. 1442, Győr; o njej pregledno Wagner, "Elisabeth".

¹⁶⁴ Podrobno o freski in novi dataciji Balog, "Ciklus;" prim. Balog, *Križevačko-kalniška regija*, 61–62 in 196 (fotografija).

Podelitve fevdov krške škofije pri Dobrni in Šentjurju v letih 1413, 1414 in 1415¹⁶⁵ kažejo, da je Sigmund Dobrnski zelo verjetno v času službovanja v Slavoniji vsaj občasno prihajal na Štajersko. Obenem prav nakupi teh v fevd podeljenih posesti kažejo na njegovo premožnost, ki je morda izvirala iz zaslužka v Slavoniji. Sigmund Dobrnski je zadnjič omenjen v Slavoniji v službi kraljice Barbare konec leta 1417. Vsekakor se je njegovo službovanje v Slavoniji končalo najkasneje leta 1419, ko je Sigismund Luksemburški Barbari zaradi domnevne nezvestobe odvzel njene slavonske posesti. Naključje ali ne, prav v tem obdobju se Sigmund Dobrnski spet omenja v povezavi z grofi Celjskimi izven Slavonije. 11. junija 1419 se je Agneza († 2. 2. 1425, Waldstein/Lavanttal), hči mejnega grofa Hessa I. iz Hachberga, vdova zadnjega grofa Ortenburškega Friderika III.¹⁶⁶ in žena Pankracija Ungnada,¹⁶⁷ poravnala z grofom Hermanom II. Celjskim, sicer glavnim dedičem njenega prvega moža, glede zaženila iz prvega zakona.¹⁶⁸ Pomenu listine ustrezne so bile priče: kot prvi je naveden opat samostana benediktincev v Millstattu, sledita mu dva člana gosposke rodbine Pernegg in na koncu pet vitezov, za katere vemo, da so bili v službi grofov Celjskih. Med njimi je kot prvi naveden Sigmund Dobrnski, celo pred Erazmom I. Lihtenberškim,¹⁶⁹ dvornim mojstrom grofov Celjskih v letih 1416–1444, in Joštom I. Helfenberškim,¹⁷⁰ domnevnim morilcem Veronike Deseniške.

Do konca življenja se Sigmund Dobrnski omenja samo še na Štajerskem. Skupaj z bratom Andrejem je omenjen leta 1421 pri sprejemanju fevdov krške škofije.¹⁷¹ Naslednje leto je naveden kot posestnik vinograda *inn Ternawcz* (verjetno Trnovec pri Nazarjah).¹⁷² Leta 1423 je grof Herman II. Celjski v Celju razsojal spor nadškofa Eberharda in njegovega brata Sigmunda Dobrnškega s Henrikom Apfaltrerjem in pokojnim Jakobom *Lasnikgom*.¹⁷³ Dokaz Sigmundovega ugleda je njegova omemba med 150 z imeni navedenimi plemiči, ki so 13. novembra 1424 v Gradcu po smrti avstrijskega vojvode Ernesta Železnega opravili dedni poklon njegovemu bratu, vojvodi Frideriku IV., regentu in skrbniku njegovih otrok: Sigmund Dobrnski je naveden takoj za gospodi kot drugi med vitezi.¹⁷⁴

Od leta 1425 se Sigmund Dobrnski omenja kot glavar v Brežicah, kar je bila služba, ki jo lahko pojasnimo, saj je bil njegov brat Eberhard še vedno salzburški nadškof. V tej funkciji se Sigmund

¹⁶⁵ *Krška fevdna knjiga I*, fol. 83–84 (1413: pri Dobrni 2 kmetiji, 3 posesti, 3 mline, dvor in 5 vinogradov), fol. 84–84' (1414 (navedeni 1418: fol. 97): pri Dobrni 10 kmetij in destina, ki jih je kupil od Jošta I. Helfenberškega, in pri Šentjurju 25 kmetij, 6 posesti, 6 domcev, 2 mlina, dvor in gornina, ki jih je kupil od Popla Vitanjskega) in fol. 97' (dvor *zu hard*, ki ga je kupil od bratov *Ayshaimer*). Prim. Koropec, "Srednjeveška Dobrna," 216–17.

¹⁶⁶ 1374 – † 28. 4. 1418; o njem: Meyer, "Sage," 379–84; Meyer, "Die Grafen," 86–91.

¹⁶⁷ 1412–1439, † pred 11. 12. 1441; o njem gl. Rainer, *Die Adelswappen*, 94.

¹⁶⁸ Listina ddo. 1419, VI. 11. (orig. ARS št. 4685, fotografija VAC).

¹⁶⁹ 1406–1444, † pred 19. 7. 1445. V listini iz leta 1417 (gl. op. 141) Katarina omenja svoji pokojni sestri Ano (ženo Bertolda Lihtenberškega) in Agnezo (ženo Sigmunda I. Dobrnškega), v listinah iz leta 1427 (gl. op. 136) Erazma Lihtenberškega imenuje *vetter*. To po Preinfalk, "Rodbina," 364, pomeni očetovega brata ali njegovega sina (bratranca), nečaka, (običajno enako starega ali mlajšega) krvnega sorodnika. O njem gl. Hajdinjak, "Dobrnski," 390 (tudi op. 264 z navedbo starejše literature) in 410 (Priloga 4); Kosi, "Celjska klientela," 18 (*dvorni mojster 1416–1439*), 24, 35, 42, 54 in 56; Banfi, "Uprava," 26, 28 in 30.

¹⁷⁰ * 1388 – † (pred 1458/60); O njem nazadnje Banfi, "Jošt."

¹⁷¹ *Krška fevdna knjiga I*, fol. 93' (fevdi pri Dobrni, kupljeni od Hansa Lindeškega) in fol. 94 (fevdi na Bizeljškem, kupljeni od Hansa Kozjanskega).

¹⁷² Listina ddo. 1422, VI. 24. (orig. ARS, citirano po GZS).

¹⁷³ Listina ddo. 1423, VIII. 29., Celje (prepis StLA št. 4929a; Weiss, *Das Städtewesen*, s. d.).

¹⁷⁴ *Hie sind vermerkcht di lantleut in Steier, den ich hertzog Fridreich von gots gnaden hertzog ze Osterreich etc. gehuldigt hab und seu mir herwider* (Mell, *Grundriß*, 150, op. 752).

prvič omenja 12. maja 1425, ko mu je, verjetno v Celju, svakinja Katarina Rifniška s soglasjem svojega moža Henrika Getzersdorferja prodala deželnoknežje fevde na Koroškem in pri Slovenj Gradcu.¹⁷⁵ Listino so za Katarino, ki ni imela pečata, pečatili že omenjeni dvorni mojster grofov Celjskih Erazem Lihtenberški, njen mož Getzersdorfer ter celjski (trški) sodnik Henrik Erlauer,¹⁷⁶ iz česar lahko sklepamo, da je bila verjetno izdana v Celju. Vzrok za pečenje dvornega mojstra Erazma Lihtenberškega ni bil samo v tem, da je bil v tem času eden najuglednejših plemičev v službi Celjskih,¹⁷⁷ temveč gotovo predvsem v tem, da je bil sin Ane Rifniške, sestre Katarine in Agneze, prve žene Sigmunda Dobrnškega.

Kmalu zatem, 7. junija 1425,¹⁷⁸ je Sigmund v Celju potrdil, da je grof Herman II. Celjski njemu, njegovemu (nedavno) umrlemu bratu Andreju in njegovim moškim potomcem podelil v fevd grad Forhtenek (Forchtenegg)¹⁷⁹ pri Šoštanju s pripadajočimi posestmi, kar jim je bilo pred tem vse *od sovražnikov odvzeto*. Žal ni navedeno, kdo so bili ti sovražniki, vsekakor mu je Forhtenek pripadal po prvi ženi Agnezi Rifniški, kar sicer v listini ni navedeno.¹⁸⁰ Zelo izpoveden je tisti del omenjene listine, ko Sigmund obljublja *zase in za otroke njegovega prej omenjenega brata in njihove dediče, ki so sinovi*, da bo z gradom Forhtenek služil grofom Celjskim. To pomeni, da Sigmund sam ni imel otrok, medtem ko je njegov brat imel iz prvega zakona vsaj hčer Uršulo, ki se je leta 1412¹⁸¹ poročila s Kolomanom Windischgrätzem,¹⁸² in vsaj enega, po imenu neznanega sina.

Potem ko je v začetku leta 1427 salzburški nadškof Eberhard III. umrl, je postal novi nadškof Eberhard IV. Starhemberški. Sigmund Dobrnski je kljub spremembi v Salzburgu ohranil svoj položaj

¹⁷⁵ Listina ddo. 1425, V. 25. (orig. StLA št. 5027; Weiss, *Das Städtewesen*, s. d.).

¹⁷⁶ 1413–1425, † (verjetno) pred 11. 4. 1451; o njem Weiss, *Das Städtewesen*, 238, 255.

¹⁷⁷ V listini ddo. 1413, II. 14., Marienburg (Joachim in Hubatsch, *Regesta*, št. 1768), je naveden kot *zakladnik rimske kraljice Barbare*. V spremstvu grofa Hermana II. Celjskega je bil na koncilu v Konstanci (Buck, *Chronik*, 201). Zato je njegov grb naslikan v portugalski grbovni knjigi *Livro dos Arautos* (ok. 1416–1417, John Rylands Library, Manchester, Latin Ms 28, dostopno na <https://www.digitalcollections.manchester.ac.uk/view/MS-LATIN-00028>), fol. 45r.

¹⁷⁸ Listina ddo. 1425, VI. 7., Celje (orig. ARS, citirano po GZS). V njej je navedenih kot gradu pripadajoča posest 23 celih, 4 polovične, v glavnem puste kmetije, mlin in 4 novine v bližnjih krajih.

¹⁷⁹ O gradu Forhtenek gl. Hajdinjak, "Dobrnski," 391 (tudi op. 268 z navedbo starejše literature); Sapač, "Gradova," 508–29.

¹⁸⁰ Z listino ddo. 1360, VII. 30., Celje (orig. ARS št. 4185, fotografija VAC; Luschin von Ebengreuth, "Die Reichen-ecker," 95, št. 22), je Hans III. Rogaški potrdil, da mu je grof Ulrik I. Celjski podelil v fevd grad Forhtenek s pripadajočimi posestmi in da bo, če bi njegovi otroci umrli, grad s posestjo pripadel njegovemu *vetter* Martinu II. Rifniškemu, in če ne njemu, potem njegovemu nečaku Andreju *von Obreren*. Hči Martina II. Rifniškega je bila Agneza, prva žena Sigmunda I. Dobrnškega. Sodeč po listinah iz leta 1427 (gl. op. 136) je Agneza podedovala polovico gradu Rifnik, ki ga je po njeni smrti podedovala njena sestra Katarina. Ta je podedovala tudi grad Šalek. Verjetno je Agneza zato dobila pravice do dedovanja gradu Forhtenek. Sigmund je tako po Agnezi Rifniški podedoval samo pravice do gradu Forhtenek in nobenih pravic do gradov Rifnik in Šalek. S *sovražniki* so verjetno mišljeni Friderik II. Turner, ki se je konec 14. stoletja začel imenovati tudi po Forhteneku, oz. njegov zet Jošt I. »Guelczer«, ki je prevzel grb Turnskih (prim. njegov grb v BayHStA, *Münchner Handschrift* (dostopno na: http://bilderserver.at/wappenbuecher/MuenchnerHandschriftEXA2_52z3/), fol. 118v; risba Hupp, *Die Wappenbücher*, 115) in se je prav tako imenoval po Forhteneku, ter njegovi potomci, ki so se imenovali izključno po Forhteneku.

¹⁸¹ Listina ddo. 1412, VI. 5. (StLA, Landrecht Neuhaus; citirano po Leitner, "Genealogische Anmerkungen," 97 in 108, op. 51).

¹⁸² * 1378/80 – † 1433; o njem gl. Hönisch, "Zur Geschichte," CXXXIX; Witting, *Siebmacher's*, 568; Bruckmüller, "Die Adels- und Bürgerwappen," 115–16. Njegov najstarejši sin se je morda imenoval Sigmund po Sigmundu Dobrnškim in je začetnik t. i. sigmundinske linije rodbine Windischgrätz.

12. Dobrna v drugi polovici 17. stoletja: grad, cerkev sv. Janeza na Vinski Gori (S. Johans), cerkev Marijinega vnebovzeta in toplice (Töplitz) (Vischer, *Topographia ducatus Stiriae*)

glavarja v Brežicah. Kot takšnega ga srečamo kmalu po izvolitvi novega nadškofa v Brežicah,¹⁸³ ko je kot njegov svetovalec potrdil umestitev Ahaca Rajhenburškega¹⁸⁴ na grad Rajhenburg. 8. oktobra 1427 se je Sigmund na Ptuj¹⁸⁵ z novim nadškofom v svojem imenu in kot skrbnik svojih (pra)nečakov Sigmunda II. in Wolfganga I.,¹⁸⁶ vnukov pokojnega brata Andreja, poravnal o terjatvah in zahtevah glede nadomestila stroškov za službo in za vojskovanje za nadškofijo. Po oktobru leta 1427 se v virih ne omenja več kot živ.

Kaže, da so prav v času Sigmunda I. Dobrnškega na gradu Dobrna palacij sekundarno povečali, tako da so z novimi stanovanjskimi prostori zapolnili oziroma pozidali celotno površino na notranji strani prvotnega obodnega obzidja. Vse to so nadzidali ter tako ustvarili izjemno mogočno stolpasto učinkujočo bivalno stavbo s strmo večstranično streho, ki jo kaže Vischerjeva upodobitev iz okoli leta 1681 (sl. 12).¹⁸⁷ Grad Dobrna je nato do 16. stoletja dobil tudi koncentrično zunanje obrambno obzidje. Nanj so pozneje naslonili nekaj poslopij in tako izoblikovali zelo kompleksen in slikovit stavbni sestav.¹⁸⁸

¹⁸³ Zapis v fevdni knjigi nadškofa Eberharda IV. z datumom 1427, (po II. 4.), Brežice (Lang, *Die Salzburger Lehen*, 3: št. 87/1).

¹⁸⁴ 1394 – † pred 1. 1. 1433; o njem gl. Hajdinjak, "Rajhenburški," 716 (genealoška preglednica), 737; Schäffer, *Reinprecht*, 669.

¹⁸⁵ Listini ddo. 1427, X. 8., Ptuj (orig. HHStA, fotografija *Monasterium.Net*; Muchar, *Geschichte*, 194–95), in ddo. 1427, X. 8., Ptuj (Chmel, *Geschichte*, 50, op.).

¹⁸⁶ Gl. op. 21 in 22.

¹⁸⁷ Vischer, *Topographia ducatus Stiriae*, sl. 378.

¹⁸⁸ Sapač, "Arhitekturna," 604, op. 19.

Okoliščin smrti Sigmunda I. Dobrnškega ne poznamo. Vse, kar vemo, je to, da je bil 13. aprila 1429 pokopan v romarski, danes tudi župnijski cerkvi Marije Zavetnice na Ptujski Gori. Za pogreb so poskrbeli skrbniki takrat še vedno mladoletnih glavnih dedičev, pranečakov Sigmunda in Wolfganga Dobrnških. Zagotovo je bil kraj, ki ga je Sigmund imenoval »dom«, grad Dobrna in ne Ptuj-ska Gora. V bližini gradu Dobrna sta dve cerkvi, ki bi lahko bili kraj njegovega večnega počitka: okoli štiri kilometre oddaljena podružnična, danes župnijska cerkev sv. Janeza na Vinski Gori¹⁸⁹ in okoli kilometer in pol oddaljena podružnična, danes župnijska cerkev Marijinega vnebovzetja v Dobrni.¹⁹⁰ Cerkev sv. Janeza se prvič omenja 1403/04 in je sodila pod pražupnijo Škale. Cerkev v Dobrni se prvič omenja leta 1458, torej ni zanesljivo, da je v času Sigmundove smrti že stala, in je sodila pod pražupnijo Nova Cerkev. Prav ta detajl nam ob ustanovitvi beneficija sv. Sigismunda v pravkar dokončani romarski cerkvi na Ptujski Gori kaže, da si je gotovo želel, da se ga po smrti spominja čim več ljudi, če že ni imel neposrednih potomcev. Sigmund Dobrnški, vitez prestižnega Zmajevega reda in plemič s kariero v treh deželah, na Salzburškem, v Slavoniji in na Štajerskem, je za ohranjanje spomina nase izbral ustrezen kraj, saj je bilo v 15. stoletju zaradi množice romarjev včasih treba maše brati celo ob oltarju na prostem, naselje ob cerkvi pa je kmalu postalo trg.¹⁹¹ Mor-da je Sigmunda v odločitev, da si za večni počitek izbere kraj številnih molitev, prisilila tudi vest. Vemo, da je moral kot vitez Zmajevega reda vsaj z vidika Sigismunda Luksemburškega in/ali Barbare Celjske narediti nekaj, kar običajno označimo z besedama slavno dejanje. Gotovo se je zavedal tudi, da je sodeloval vsaj pri enem neslavnem dejanju: pogromu nad Judi v Salzburgu leta 1404.

Ptuj-ska Gora je še vedno zelo obiskan kraj, ki ga danes ne obiskujejo samo romarji, temveč tudi turisti, ki so nenazadnje *moderna* oblika romarjev. Gotovo ne vsi, a še vedno dovolj številni opazijo Sigmundova spomenika. Zato lahko rečemo s parafrazo znanega srednjeveškega pregovora *Sredi življenja smo s smrtjo obdani*, da je Sigmund *po smrti z življenjem obdan*. In zato je prav, da se spomnimo njegovega neslavnega dejanja.

¹⁸⁹ Orožen, *Das Bisthum*, 5: 301–25; Poles, "Gospodje;" Höfler, *O prvih cerkvah*, 343.

¹⁹⁰ Orožen, *Das Bisthum*, 8: 291–340; Höfler, *O prvih cerkvah*, 352.

¹⁹¹ Regesta izgubljenih listin, ki sta bili verjetno leta 1498 in gotovo leta 1543 na gradu Vurberk, o oltarju na prostem: *Ain lateinischer erlaubbriet vom patriarchen zu Aglern, in dem erlaubt, daß, wan so vil volgg an die Neustift kumbt, dass man am altar außser der kirchen mess lesen soll oder mag*; trške pravice: *Ein Urlaub von Kaiser Friederichen iarlichen den nächsten tag nach unser frauen schiedung ain iarmarkt an der Neustiftt zu halten. Des datum stet im 1447. iar.* (Loserth, *Das Archiv*, 27/95, št. 21, in 26/94, št. 3).

Literatura

- Balog, Zdenko. "Ciklus zidnih slikarija u lađi crkve svetog Brcka na Kalniku – ikonografsko-ikonološka studija." *Cris: Časopis Povijesnog društva Križevci* 12 (2010): 142–54.
- Balog, Zdenko. *Križevačko-kalnička regija u srednjem vijeku*. Križevci: Matica hrvatska Križevci, 2003.
- Banfi, Jaka. "Jošt Helfenberški (Soteški) (ok. 1388–1458): krvnik Veronike Deseniške?" *Zgodovinski časopis* 77, št. 1–2 (2023): 38–59.
- Banfi, Jaka. "Uprava grofov Celjskih (1341–1456)." *Kronika: Časopis za slovensko krajevno zgodovino* 70, št. 1 (2022): 21–58.
- Baraga, France, ur. *Gradivo za slovensko zgodovino v srednjem veku 6/1 (listine 1246–1255)*. Ljubljana: Založba ZRC, 2002.
- Ben-Sasson, Haim Hillel, Dina Porat in Yehuda Slutsky, "Blood Libel." V *Encyclopaedia Judaica*. Detroit: Thomson Gale, 2007.
- Bizjak, Matjaž. "Srednjeveški obračuni freisinške škofije: 2. del – Obračuni gospostev Škofja Loka 1399–1401 in Klevež 1395–1400." *Loški razgledi* 53 (2006): 315–68.
- Bizjak, Matjaž, in Miha Preinfalk. *Turjaška knjiga listin 2: Dokumenti 15. stoletja*. Ljubljana: Založba ZRC, 2009.
- Blaznik, Pavle. *Historična topografija slovenske Štajerske in jugoslovanskega dela Koroške do leta 1500*. 1–3. Maribor: Obzorja, 1986–1988.
- Brilling, Bernhard. "Glogau." V *Germania Judaica*. Knj. 3, 1350–1519, zv. 1, *Ortschaftsartikel Aach – Lychen*, uredil Arye Maimon, 441–42. Tübingen: Mohr Siebeck, 1987.
- Bruckmüller, Elisabeth. "Die Adels- und Bürgerwappen im Raume Graz bis Bruck im Mittelalter." Doktorska disertacija, Karl-Franzens-Universität, Graz, 1975.
- Brugger, Eveline. "Von der Ansiedlung bis zur Vertreibung: Juden in Österreich im Mittelalter." V *Geschichte der Juden in Österreich*, uredil Herwig Wolfram, 123–227. Wien: Ueberreuter, 2006.
- Brugger, Eveline, in Birgit Wiedl. *Regesten zur Geschichte der Juden in Österreich im Mittelalter*. Zv. 4, 1387–1404. Innsbruck: StudienVerlag, 2018.
- Brugger, Eveline, in Birgit Wiedl. *Regesten zur Geschichte der Juden in Österreich im Mittelalter*. Zv. 5, 1405–1418. Innsbruck: StudienVerlag, 2022.
- Cevc, Emilijan. *Srednjeveška plastika na Slovenskem: Od začetkov do zadnje četrtine 15. stoletja*. Ljubljana: Slovenska matica, 1963.
- Chilian, Hans. "Barbara von Cilli." Doktorska disertacija, Universität Leipzig, Leipzig, 1908.
- Chmel, Joseph. *Geschichte Kaiser Friedrich IV. und seines Sohnes Maximilian I.: Geschichte K. Friedrichs IV. vor seiner Königswahl*. Hamburg, 1840.
- Dolinar, France M., ur. *Samostani v srednjeveških listinah na Slovenskem / Die Klöster in den mittelalterlichen Urkunden in Slowenien*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1993.
- Doppler, Adam. "Die ältesten Original-Urkunden des fürsterzbischöflichen Consistorial-Archives zu Salzburg." *Mittheilungen der Gesellschaft für Salzburger Landeskunde* 12 (1872): 179–342.
- Dopsch, Heinz. "Recht und Verwaltung." V *Geschichte Salzburgs: Stadt und Land I/2*, uredila Heinz Dopsch in Hans Spatzenegger, 867–950. Salzburg: Anton Pustet, 1983.
- Dopsch, Heinz. "Die Salzburger Juden im Mittelalter bis zum ihrer Ausweisung 1498 / Salzburg Jewry in the Middle Ages up to Their Expulsion in 1498." V *Juden in Salzburg: History, Cultures, Fates*, uredila Helga Embacher, 23–37. Salzburg: Pustet, 2002.
- Dopsch, Heinz, in Robert Hoffmann. *Salzburg: Die Geschichte einer Stadt*, Salzburg: Anton Pustet, 2008.
- Dvořáková, Daniela. *Barbara Celjska: Črna kraljica (1392–1451); Življenjska zgodba ogrske, rimsko-nemške in češke kraljice*. Celje: Celjska Mohorjeva družba; Ljubljana: Društvo Mohorjeva družba, 2019.

- Elbel, Petr, in Wolfram Ziegler. "Am schwarczen suntag mardert man dieselben Juden, all diezaigten villguets an under der erden ..." *Die Wiener Gesera: Eine Neubetrachtung.* V 'Avigdor, Benesch, Gitl': *Juden in Böhmen, Mähren und Schlesien im Mittelalter; Samuel Steinherz zum Gedenken (1857 Güssing–1942 Theresienstadt)*, uredili Helmut Teufel, Pavel Kocman in Milan Řepa, 201–68. Brünn: Společnost pro dějiny židů v Česke republice / Gesellschaft für Geschichte der Juden in der Čechischen Republik; Prag: Historický ústav; Essen: Klartext-Verlag, 2016.
- Engel, Pál. *Magyar középkori adattár: Magyarország világi archontológiája 1301–1457; Középkori magyar genealógia.* Budapest: Arcanum, 2001. CD-ROM.
- Engel, Pál, in Norbert C. Tóth. *Királyok és királynék itineráriumai: (1382–1438).* Budapest: Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia, 2005.
- Fabian, Josef. "Die ehemalige Wasserburg in Götzendorf an der Leitha." *Unsere Heimat* 48 (1977): 42–43.
- Feder, Klaus H. "Die ritterliche ungarische Gesellschaft vom Drachen." *Zeitschrift der Österreichischen Gesellschaft für Ordenskunde* 36 (1999): 1–19.
- Fuchs, Adalbert Franz, ur. *Urkunden und Regesten zur Geschichte des Benedictinerstiftes Göttweig.* Zv. 1, 1058–1400, Wien: Gerold, 1901.
- Geiß, Ernest. "Die Reihenfolgen der Gerichts- und Verwaltungsbeamten Altbayerns nach ihrem urkundlichen Vorkommen vom XIII. Jahrhundert bis zum Jahre 1803: 2. Abtheilung: Niederbayern." *Oberbayerisches Archiv für vaterländische Geschichte* 28 (1868–1869): 1–108.
- Göller, Emil. "Das päpstliche Provisionswesen und der Salzburger Bistumsstreit 1403–1406." *Römische Quartalschrift für christliche Altertumskunde und Kirchengeschichte* 35, št. 3–4 (1927): 317–35.
- Gottheil, Richard, Hermann L. Strack in Joseph Jacobs, "Blood Accusation." V *The Jewish Encyclopedia.* New York: Funk & Wagnalls, 1902.
- Hajdinjak, Boris. "Dobrnski do začetka 15. stoletja." *Kronika: Časopis za slovensko krajevno zgodovino* 62, št. 3 (2014): 365–410.
- Hajdinjak, Boris. "Judje srednjeveškega Ptuja." V *Slovenski Judje: Zgodovina in holokavst; Pregled raziskovalnih tematik*, uredili Irena Šumi in Hannah Starman, 60–86. Maribor: Center judovske kulturne dediščine Sinagoga, 2012.
- Hajdinjak, Boris. "Mesto Ptuj in njegove elite od 12. do 15. stoletja." V *Mestne elite v srednjem in zgodnjem novem veku med Alpami, Jadranom in Panonsko nižino / Urban Elites in the Middle Ages and the Early Modern Times between the Alps, the Adriatic and the Pannonian Plain*, uredila Janez Mlinar in Bojan Balkovec, 264–307. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2011.
- Hajdinjak, Boris. "Rajhenburški do začetka 15. stoletja." *Kronika: Časopis za slovensko krajevno zgodovino* 61, št. 3 (2013): 713–50.
- Heissenberger, Monika. "Die Adelswappen der Weststeiermark im Mittelalter." Doktorska disertacija, Karl-Franzens Universität, Graz, 1971.
- Herzog, David. "Jüdische Grabsteine und Urkunden aus der Steiermark II." *Monatschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentum* 80 (1936): 58–79 in 118–21.
- Hoensch, Jörg K. *Kaiser Sigismund: Herrscher an der Schwelle zur Neuzeit 1368–1437.* München: Beck, 1996.
- Höfer, Rudolf Karl. *Die landesfürstliche Visitation der Pfarren und Klöster in der Steiermark in den Jahren 1544/1545: Edition der Texte und Darstellung zu Nachrichten über das kirchliche Leben.* Graz: Historische Landeskommission für Steiermark, 1992.
- Höfer, Rudolf Karl, in Martin Feiner. *Die Siegel der Erzbischöfe und Bischöfe in der Salzburger Metropole.* Wien: Böhlau, 2022.
- Höfler, Janez, ur. *Marija Zavetnica na Ptujski Gori: Zgodovina in umetnostna zapuščina romarske cerkve.* Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2011.
- Höfler, Janez. *O prvih cerkvah in župnijah na Slovenskem: K razvoju cerkvene teritorialne organizacije slovenskih dežel v srednjem veku.* Ljubljana: Viharnik, 2016. <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-XT3D6JUK>

- Höfler, Janez. "Stensko slikarstvo." V *Marija Zavetnica na Ptujski Gori: Zgodovina in umetnostna zapuščina romarske cerkve*, uredil Janez Höfler, 149–71. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2011.
- Höfler, Janez. "Ustanovitev cerkve v luči zgodovinskih virov." V *Marija Zavetnica na Ptujski Gori: Zgodovina in umetnostna zapuščina romarske cerkve*, uredil Janez Höfler, 47–71. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2011.
- Hönisch, Johann von. "Zur Geschichte der fürslichen Familie Windischgrätz." *Mittheilungen der Kaiserl. Königl. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale* 15 (1870): CXXXVIII–CXXXIX.
- Hupp, Otto. *Die Wappenbücher vom Arlberg*. Knj. 1, *Die drei Original-Handschriften von St. Christoph auf dem Arlberg aus den Jahren 1394 bis rund 1430*. Berlin: Volksbund der deutschen Sippenkundlichen Vereine, 1937–1943.
- Jacobs, Joseph, in Max Schloessinger. "Host, Desecration of." V *Jewish Encyclopedia*. New York: Funk and Wagnalls, 1904.
- Jaksch, August von, ur. *Die Gurker Geschichtsquellen 864–1232*. Klagenfurt, 1896.
- Joachim, Erich, in Walther Hubatsch. *Regesta historico-diplomatica Ordinis S. Mariae Theutonicorum: 1198–1525*. 2. del, *Regesta privilegiorum Ordinis S. Mariae Theutonicorum: Regesten der Pergament-Urkunden aus der Zeit des Deutschen Ordens*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1948.
- Kirnbauer von Erzstätt, Johann Evangelist, ur. *J. Siebmacher's großes Wappenbuch*. Zv. 26/1, *Die Wappen des Adels in Niederösterreich*. Neustadt an der Aisch: Bauer & Raspe, 1983.
- Koblar, Anton. "Regesti listin boštanjskega arhiva." *Izvestja muzejskega društva za Kranjsko* 9 (1899): 200–21.
- Köfler, Werner in Eduard Widmoser, ur. *Botenbuch der Bruderschaft St. Christoph auf dem Arlberg: Tiroler Handschrift "Codex Figdor"*. Innsbruck: Südtirol-Verlag, 1976.
- Koller, Fritz. "Registrum Eberhardi. Das Register Erzbischof Eberhards III. von Salzburg (1403–1427)." *Izpitna naloga*, Institut für österreichische Geschichtsforschung, Salzburg 1974.
- Koropec, Jože. "Davčni popis v letu 1527 po Ormoškem in na Ptujskem." *Ptujski zbornik* 6, št. 1 (1996), 491–534.
- Koropec, Jože. "Med Dravo in Dravinjo v 16. stoletju." *Ptujski zbornik* 5 (1985): 345–58.
- Koropec, Jože. "Srednjeveška Dobrna." *Časopis za zgodovino in narodopisje*, n. v., 9 (44), št. 2 (1973): 215–24.
- Koropec, Jože. "Srednjeveški Vurberk." *Časopis za zgodovino in narodopisje*, n. v., 4 (39) (1968): 117–36.
- Kos, Dušan, ur. *Celjska knjiga listin I: Listine svobodnih gospodov Žovneških do leta 1341*. Ljubljana: ZRC SAZU; Celje: Muzej novejšje zgodovine, 1996.
- Kos, Dušan. *Vitez in grad: Vloga gradov v življenju plemstva na Kranjskem, slovenskem Štajerskem in slovenskem Koroškem do začetka 15. stoletja*. Ljubljana: Založba ZRC, 2005.
- Kosi, Miha. "Barbara Celjska (okoli 1392–1451)." V *Novi Slovenski biografski leksikon: Spletna izdaja*, zadnja sprememba 5. 3. 2021, <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi1023710/>.
- Kosi, Miha. "Celjska klientela: Socialna in prostorska mobilnost plemstva v službi grofov Celjskih." V *Družbena in identitetna mobilnost v slovenskem prostoru med poznim srednjim vekom in 20. stoletjem*, uredil Boris Golec, 11–64. Ljubljana: Založba ZRC, 2019.
- Kosi, Miha. "Celjski." V *Novi Slovenski biografski leksikon: Spletna izdaja*, zadnja sprememba 24. 6. 2021, <https://www.slovenska-biografija.si/rodbina/sbi1023780/>.
- Kosi, Miha. "Herman II. Celjski (okoli 1361–1435)." V *Novi Slovenski biografski leksikon: Spletna izdaja*, zadnja sprememba 5. 3. 2021, <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi1023720/>.
- Kosi, Miha, Matjaž Bizjak, Miha Seručnik in Jurij Šilc. *Historična topografija Kranjske (do leta 1500)*. Ljubljana: Založba ZRC, 2021. <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-4WYI3F08/1e31c522-5f83-4837-9dea-77791b528847/PDF>.

- Kovács, Attila. "Gospodarji Gornje Lendave in Murske Sobote skozi stoletja / Die Herren von Oberlimbach/Gornja Lendava und Murska Sobota im Lauf der Jahrhunderte." V *Trije gradovi, dve deželi, ena zgodba / Drei Schlösser, zwei Länder, eine Geschichte*, uredila Metka Fujs, 29–54 / 55–80. Murska Sobota: Pomurski muzej, 2019.
- Kotar, Jernej. "Deželni glavarji na Kranjskem v srednjem veku." *Zgodovinski časopis* 75, št. 1–2 (2021): 94–150.
- Kozina, Georg. "Die Landeshauptleute von Krain bis gegen das Ende des 15. Jahrh." *Jahresbericht des K. K. Ober-Real Schule in Laibach* 12 (1864): 30–44.
- Krones, Franz Xaver von. *Landesfürst, Behörden und Stände des Herzogtums Steier 1283–1411*. Graz: Styria, 1900.
- Kukuljević-Sakcinski, Ivan. "Dogadjaji Medvedgrada s obrisom." *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku* 3 (1854): 31–132.
- Kukuljević-Sakcinski, Ivan. "Grad Veliki Kalnik." *Leptir: Zabavnik za godinu 1859* (1859): 243–323.
- Lackner, Christian. *Hof und Herrschaft: Rat, Kanzlei und Regierung der österreichischen Herzoge (1365–1406)*. Wien: Oldenbourg, 2002.
- Lackner, Christian, Claudia Feller in Stefan Seitschek, ur. *Regesta Habsburgica: Regesten der Grafen von Habsburg und der Herzoge von Österreich aus dem Hause Habsburg*. 5. del, *Die Regesten der Herzoge von Österreich von 1365–1395. Zv. 2, 1371–1375*. Innsbruck: Wagner; Wien: Böhlau, 2010.
- Landolt, Oliver. "'Wie die Juden zu Diessenhofen ein armen Knaben ermordend, und wie es ihnen gieng': Ritualmordvorwurf und die Judenverfolgungen von 1401." *Schaffhauser Beiträge zur Geschichte* 73 (1996): 161–94.
- Lang, Alois. *Die Salzburger Lehen in Steiermark bis 1520*. Knj. 2. Graz: Historische Landes-Kommission für Steiermark, 1939.
- Lang, Alois. *Die Salzburger Lehen in Steiermark bis 1520*. Knj. 3. Graz: Historische Landes-Kommission, 1947.
- Lang, Alois, in Gustav Adolf von Metnitz. *Die Salzburger Lehen in Kärnten bis 1520*. Wien: Böhlau, 1971.
- Leitner, Friedrich Wilhelm. "Genealogische Anmerkungen zur Familie der 'von Neuhaus zu Greifenfels' im Zusammenhang mit der 'Ankaufspolitik' des Landesmuseums für Kärnten." *Rudolfinum: Jahrbuch des Landesmuseums für Kärnten* 1999 (2000): 91–109.
- Levin, Vladimir. "Tombstone from Ptuj, Slovenia." *The Bezalel Narkiss Index of Jewish Art*, 2022. <https://cja.huji.ac.il/browser.php?mode=set&id=46023>.
- Levin, Vladimir. "Tombstone of Joseph Son of Benjamin in Ptuj, Slovenia, 1371." *The Bezalel Narkiss Index of Jewish Art*, 2019. <https://cja.huji.ac.il/browser.php?mode=set&id=33642>.
- Loserth, Johann. *Das Archiv des Hauses Stubenberg*. Graz: Selbstverlag der Historischen Landes-Kommission, 1906.
- Loserth, Johann. *Das Archiv des Hauses Stubenberg*. Supplement 2, *Archivregister von Wurmberg aus den Jahren 1498 und 1543 nebst einem Wurmberger Schloßinventar von 1525*. Graz: Selbstverlag der Historischen Landes-Kommission, 1911.
- Lővei, Pál. "A Sárkányrend fennmaradt emlékei." V *Művészet Zsigmond király korában, 1387–1437. Zv. 1, Tanulmányok*, uredili László Beke, Ernő Marosi in Tünde Wehli, 148–79. Budapest: MTA Művészettörténeti Kutató Csoport, 1987.
- Lővei, Pál. "Erhaltene Denkmäler des Drachenordens." V *Művészet Zsigmond király korában, 1387–1437. Zv. 2, Katalógus / Zusammenfassung*, uredili László Beke, Ernő Marosi in Tünde Wehli, 505–09. Budapest: MTA Művészettörténeti Kutató Csoport, 1987.
- Lővei, Pál. "Hoforden im Mittelalter, unter besonderer Berücksichtigung des Drachenordens." V *Sigismundus Rex et Imperator: Kunst und Kultur zur Zeit Sigismunds von Luxemburg 1387–1437*, uredil Imre Takács, 251–63. Mainz: Philipp von Zabern, 2006. Razstavni katalog.

- Lővei, Pál. "Monarchical Orders in Medieval Hungary: The Orders of Saint George and The Dragon." V *Evul mediu neterminat / A befejezetlen középkor / The unfinished Middle Ages: Omagiu adus profesorului Adrian Andrei Rusu cu ocazia implinirii varstei de 70 de ani / Tanulmányok Adrian Andrei Rusu professzor koszontesere 70. születésnapja alkalmából / Studies in Honour of Professor Adrian Andrei Rusu on His 70th Birthday*, uredili Gianina-Diana Iegar et al., 95–113. Cluj-Napoca: Editura Mega, 2022.
- Lővei, Pál, Zsombor Jékely, Frank Matthias Kammel, Lothar Lambacher, Ernő Marosi, Martin Roland, Margaret Scott et al. "Der Drachenorden." V *Sigismundus Rex et Imperator: Kunst und Kultur zur Zeit Sigismunds von Luxemburg 1387–1437*, uredil Imre Takács, 337–56. Mainz: Philipp von Zabern, 2006. Razstavni katalog.
- Lukinović, Andrija, ur. *Povijesni spomenici Zagrebačke biskupije / Monumenta historica Episcopatus Zagrabienensis*. Zv. 5, 1395–1420. Zagreb: Kršćanska sadašnjost; Arhiv Hrvatske, 1992.
- Luschin von Ebengreuth, Arnold. "Die Reichenecker in Steiermark." *Jahrbuch der heraldischen Gesellschaft Adler in Wien* 16–17 (1890): 79–102 + 1 priloga.
- Mályusz, Elemér. *Kaiser Sigismund in Ungarn: 1387–1437*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1990.
- Mályusz, Elemér. *Zsigmondkori oklevéltár*. Knj. 2., 1400–1410. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1958.
- Mályusz, Elemér, in Iván Borsa. *Zsigmondkori oklevéltár*. Knj. 3, 1411–1412. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1993.
- Mályusz, Elemér, in Iván Borsa. *Zsigmondkori oklevéltár*. Knj. 4, 1413–1414. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1994.
- Mályusz, Elemér, in Iván Borsa. *Zsigmondkori oklevéltár*. Knj. 5, 1415–1416. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1997.
- Mályusz, Elemér, in Iván Borsa. *Zsigmondkori oklevéltár*. Knj. 6, 1417–1418. Budapest: Magyar Nemzeti Levéltár, 1999.
- Marx, Erich. "Das Salzburger Vicedomamt Leibnitz." *Mitteilungen der Gesellschaft für Salzburger Landeskunde* 119 (1979): 1–142.
- Mell, Anton. *Grundriß der Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte des Landes Steiermark*. Graz: Leuschner & Lubensky, 1929.
- Meyer, Therese. "Die Grafen von Cilli als Erben der Grafen von Ortenburg: Zur Geschichte Kärntens 1377–1524." V *Zbornik mednarodnega simpozija Celjski grofje, stara tema – nova spoznanja*, uredila Rolanda Fugger Germadnik, 85–94. Celje: Pokrajinski muzej, 1999.
- Meyer, Therese. "Sage und Wahrheit am Beispiel zweier Gräfinnen von Ortenburg: Zur Genealogie der Ortenburger in Kärnten." *Carinthia I* 187 (1997): 379–88.
- Miletić, Drago. *Plemićki gradovi kontinentalne Hrvatske*. Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, 2012.
- Miljan, Suzana. "Grofovi Celjski i Nijemci, službenici njihovih utvrda u Zagrebačkoj i Križevačkoj županiji u kasnom srednjem vijeku (1385.–1456.)." *Godišnjak Njemačke zajednice / VDG Jahrbuch* 20 (2013): 11–22.
- Miljan, Suzana. "Grofovi Celjski, njihovi službenici njemačkog porijekla i Zagorsko kneštvo (*comitatus Zagoriensis*) krajem srednjeg vijeka (1397.–1456.)." *Godišnjak Njemačke zajednice / VDG Jahrbuch* 19 (2012): 97–118.
- Miranda, Salvador. *The Cardinals of the Holy Roman Church*, zadnja sprememba 8. 5. 2023, <https://cardinals.fiu.edu/cardinals.htm>.
- Mlinarič, Jože. *Kartuzija Pleterje 1403–1595*. Pleterje: Kartuzija Pleterje, 1982.
- Muchar, Albert von. *Geschichte des Herzogtums Steiermark*. Zv. 7, *Geschichte der Steiermark unter vom Lande Oesterreich getrennter Beherrschung von H. Leopold dem Frommen (Probus) 1373 bis zur Wiedervereinigung mit Oesterreich 1457 – unter K. Friedrich IV*. Graz, 1864.
- Nared, Andrej. *Dežela – knez – stanovi: Oblikovanje kranjskih deželnih stanov in zborov do leta 1518*. Ljubljana: Založba ZRC, 2009.

- Naschenweng, Hannes P. *Die Landeshauptleute der Steiermark 1236–2002*. Graz: Styria, 2002.
- Naschenweng, Hannes P. *Der landständische Adel im Herzogtum Steiermark: Ein genealogisches Kompendium*. Graz: Steiermärkisches Landesarchiv, 2020.
- Oberndorff, Lambert von, in Manfred Krebs, ur. *Regesten der Pfalzgrafen am Rhein 1214–1508*. Zv. 2, 1400–1410. Innsbruck: Wagner, 1912–1939.
- Orožen, Ignaz. *Das Bisthum und Diözese Lavant*. Zv. 1, *Das Bisthum, das Domkapitel und die Dekanate: Marburg, Mahrenberg, Jaring, St. Leonhard in W. B., Kötsch und Zirkowiz*. Marburg:, 1875.
- Orožen, Ignaz. *Das Bisthum und Diözese Lavant*. Zv. 2, 1. del, *Benediktiner-Stift Oberburg*, Marburg 1877.
- Orožen, Ignaz. *Das Bisthum und Diözese Lavant*. Zv. 5, *Das Dekanat Schallthal*, Graz 1884.
- Orožen, Ignaz. *Das Bisthum und Diözese Lavant*. Zv. 8, *Das Dekanat Neukirchen*, Marburg 1893.
- Otorepec, Božo. *Gradivo za slovensko zgodovino v arhivih in bibliotekah Vidma (Udine): 1270–1405*. Ljubljana: ZRC SAZU, 1995.
- Otorepec, Božo. "Stari grad pri Novem mestu in njegovi lastniki." V *Dolenjski zbornik 1990*, uredil Jovo Grobovšek, 59–86. Novo mesto: Dolenjska založba, 1990.
- Pálosfalvi, Tamás. "Barbara und die Grafen von Cilli." V *Sigismundus Rex et Imperator: Kunst und Kultur zur Zeit Sigismunds von Luxemburg (1387–1437)*, uredil Imre Takács, 295–97. Mainz: Philipp von Zabern, 2006.
- Peskar, Robert. "Arhitektura in arhitekturna plastika." V *Marija Zavetnica na Ptujski Gori: Zgodovina in umetnostna zapuščina romarske cerkve*, uredil Janez Höfler, 73–112. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2011.
- Peskar, Robert. *Bazilika Marije Zavetnice na Ptujski Gori*. Ljubljana: Družina, 2010.
- Pettenegg, Edmund Gaston von, ur. *Die Urkunden des Deutsch-Ordens-Centralarchives zu Wien: In Regestenform herausgeben* 1. Prag, 1887.
- Pferschy, Gerhard, ur. *Urkundenbuch des Herzogtums Steiermark*. Zv. 4, 1260–1276. Wien: Verlag Adolf Holzhausen, 1975.
- Pirchegger, Hans. *Landesfürst und Adel in Steiermark während des Mittelalters* 2. Graz: Selbstverlag der Historischen Landeskommission, 1955.
- Pirchegger, Hans. *Landesfürst und Adel in Steiermark während des Mittelalters* 3. Graz: Selbstverlag der Historischen Landeskommission, 1958.
- Pirchegger, Hans. *Die Untersteiermark in der Geschichte ihrer Herrschaften und Gülden, Städte und Märkte*. München: R. Oldenbourg, 1962.
- Poles, Rok. "Gospodje Dobrnski in cerkev sv. Janeza Krstnika v Šentjanžu na Peči (Vinski Gori)." *Kronika: Časopis za slovensko krajevno zgodovino* 62, št. 3 (2014): 411–22.
- Popelka, Fritz. "Eberhard von Altenburg und das Judenburger Augustinerkloster." *Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark* 53 (1962): 37–44.
- Preinfalk, Miha. "Rodbina v luči srednjeveških listin." *Zgodovinski časopis* 55, št. 3–4 (2001): 341–74.
- Preinfalk, Miha, in Matjaž Bizjak. *Turjaška knjiga listin 1: Listine zasebnih arhivov kranjske grofovske in knežje linije Turjaških (Auerspergov)*. Zv. 1, 1218–1400. Ljubljana: Založba ZRC, 2008.
- Rainer, Brigitte. "Die Adelswappen des ostlichen Kärnten im Mittelalter." Doktorska disertacija, Karl-Franzens Universität, Graz, 1971.
- Rajakovics, Emil von. "Das steirische Geschlecht von Fladnitz." *Adler: Zeitschrift für Genealogie und Heraldik* 4 (1956/58): 126–28, 150–57.
- Ravnikar, Tone. "Eberhard III. Vrbovški, ustanovitelj avguštinskega samostana v Judenburgu." *Studia Historica Slovenica* 5, št. 1–3 (2005): 151–68.
- Ravnikar, Tone. *V primežu medplemiških prerivanj*. Ljubljana: Pedagoški inštitut, 2010. CD-ROM.
- Regan, Krešimir. "Plemićki grad Garić." *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru* 4 (2011): 15–62.

- Richental, Ulrich. *Chronik des Konstanzer Konzils 1414–1418 von Ulrich Richental*, uredil Thomas Martin Buck. Ostfildern: Jan Thorbecke Verlag, 2010.
- Röll, Walter. "Oswald von Wolkenstein." V *Neue Deutsche Biographie*. Berlin: Duncker & Humblot, 1999.
- Rosenberg, Artur. *Beiträge zur Geschichte der Juden in Steiermark*. Wien: W. Braumüller, 1914.
- Roth, Cecil. "Host, Desecration of." V *Encyclopaedia Judaica*. Detroit: Thomson Gale, 2007.
- Sapač, Igor. "Arhitekturna zgodovina gradu Lemberg." *Kronika: Časopis za slovensko krajevno zgodovino* 62, št. 3 (2014): 599–664.
- Sapač, Igor. "Gradova Žamberk in Forhtenek: arhitekturnozgodovinski oris." *Kronika: Časopis za slovensko krajevno zgodovino* 69, št. 3 (2021): 493–532.
- Schäffer, Roland. *Reinprecht von Reichenburg (1434–1505): Feldhauptmann und Landeshauptmann der Steiermark; Die steirische Landesverwaltung um 1500*. Graz: Historische Landeskommission für Steiermark, 2016.
- Schlothuber, Eva. "Sigismund von Luxemburg." V *Neue Deutsche Biographie*. Berlin: Duncker & Humblot, 2010.
- Schopf, Hubert. "Igelbund, 1403." *Historisches Lexikon Bayerns*, zadnja sprememba 22. 3. 2010, http://www.historisches-lexikon-bayerns.de/artikel/artikel_45740.
- Seuffert, Burkhard, in Gottfriede Kogler. *Die ältesten steirischen Landtagsakten 1396–1519*. Zv. 1, 1396–1452. Graz: Stiasny, 1953.
- Spitzer, Shlomo. *Bne chet: Die österreichischen Juden im Mittelalter; Eine Sozial- und Kulturgeschichte*. Wien: Böhlau, 1997.
- Stegenšek, Avguštin. *Božja pot k Materi Božji na Črnigori: Spominske črtice k petstoletnici*. Ptujška Gora: Kn. šk. župnijski urad, 1914.
- Stele, France. *Ptujška gora*. Ptujška Gora: Župni urad, 1940.
- Stele, France. *Ptujška gora*. Ljubljana: Zadruga katoliških duhovnikov SFRJ, 1966.
- Stopar, Ivan. *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji*. Knj. 3, *Spodnja Savinjska dolina; Občine Celje, Hrastnik, Laško, Žalec*. Ljubljana: Park, Znanstveni tisk, 1992.
- Szabo, Gjuro. *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji*. Zagreb: Matica hrvatska, 1920.
- Švab, Mladen. "Gorjanski (de Gara)." V *Hrvatski biografski leksikon*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2002. <https://hbl.lzmk.hr/Projekt>.
- Švab, Mladen. "Gorjanski, Nikola II." V *Hrvatski biografski leksikon*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2002. <https://hbl.lzmk.hr/Projekt>.
- Tangl, Karlmann. *Reihe der Bischöfe von Lavant*, Klagenfurt, 1841.
- Tellenbach, Gerd. *Verzeichnis der in den Registern und Kameralakten Urbans VI., Bonifaz' IX., Innocenz' VII. und Gregors XII. vorkommenden Personen, Kirchen und Orte des Deutschen Reiches, seiner Diözesen und Territorien 1378–1415 I.–3.* Berlin 1933–1938.
- Tomaschek, Ignaz. "Regesten zur Geschichte Kärntens," *Archiv für Vaterländische Geschichte und Topographie* 7 (1862): 73–110.
- Tumler, Marian, in Udo Arnold. *Die Urkunden des Deutschordenszentralarchivs in Wien. Regesten*. Knj. 60, zv. 1, 1122 – Januar 1313. Marburg: Elwert, 2006.
- Urkundenbuch des Landes ob der Enns*. Zv. 4, 1283–1308. Wien, 1867.
- Urkundenbuch des Landes ob der Enns*. Zv. 5, 1308–1330. Wien, 1868.
- Urkundenbuch des Landes ob der Enns*. Zv. 6, 1331–1346. Wien, 1872.
- Vidmar, Polona. "Kiparska oprema." V *Marija Zavetnica na Ptujski Gori: Zgodovina in umetnostna zapuščina romarske cerkve*, uredil Janez Höfler, 113–48, Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2011.
- Vidmar, Polona. "Ustanovitev Marijine cerkve in beneficijev na Ptujski Gori." *Studia Historica Slovenica* 7, št. 3–4 (2007): 819–56.

- Vidmar, Polona, in Boris Hajdinjak. *Gospodje Ptujski – srednjeveški vitezi, graditelji in meceni / Lords of Ptuj – Medieval Knights, Founders and Patrons of the Arts*. Ptuj: Pokrajinski muzej, 2009.
- Vischer, Georg Matthäus. *Topographia ducatus Stiriae*. Grätz, 1681.
- Vivian, Angelo. "Le iscrizioni ebraiche di Ptuj e Maribor." *Egitto e Vicino Oriente* 4 (1981): 249–68.
- Wadl, Wilhelm. *Geschichte der Juden in Kärnten im Mittelalter: Mit einem Ausblick bis zum Jahre 1867*. Klagenfurt: Verlag des Kärntner Landesarchivs, 1992.
- Wadl, Wilhelm. "Friesach – eine mittelalterliche Stadt." V *Schauplatz Mittelalter Friesach*, uredila Barbara Meier in Günther Hödl, 151–75. Klagenfurt: Kärntner Landesausstellungsbüro, 2001. Razstavni katalog.
- Wagner, Hans. "Elisabeth, Luxemburg." V *Neue Deutsche Biographie*. Berlin: Duncker & Humblot, 1959.
- Webernig, Evelyne. *Landeshauptmannschaft und Vizedomamt in Kärnten bis zum Beginn der Neuzeit*. Klagenfurt: Verlag des Kärntner Landesarchivs, 1983.
- Weiß, Alois. *Kärnten's Adel bis zum Jahre 1300*. Wien, 1869.
- Weiß Starkenfels, Alois von, in Johann Evangelist Kirnbauer von Erzstätt. *J. Siebmacher's großes Wappenbuch*. Zv. 27, *Die Wappen des Adels in Oberösterreich*. Neustadt an der Aisch: Bauer & Raspe, 1984).
- Weiss, Norbert. *Das Städtewesen der ehemaligen Untersteiermark im Mittelalter: Vergleichende Analyse von Quellen zur Rechts-, Wirtschafts- und Sozialgeschichte*. Graz: Historische Landeskommission für Steiermark, 2002.
- Wenninger, Markus J. "Pettau." V *Germania Judaica*. Knj. 3, 1350–1519, zv. 2, *Ortschaftsartikel Mährisch-Budwitz – Zwole*, uredil Arye Maimon, 1096–1100. Tübingen: Mohr Siebeck, 1995.
- Wenninger, Markus J. "Salzburg." V *Germania Judaica*. Knj. 3, 1350–1519, zv. 2, *Ortschaftsartikel Mährisch-Budwitz – Zwole*, uredil Arye Maimon, 1288–1295. Tübingen: Mohr Siebeck, 1995.
- Wenninger, Markus J. "Zur Geschichte der Juden in Salzburg." V *Geschichte Salzburgs. Stadt und Land*. Knj. 1, 2. zv., uredila Heinz Dopsch in Hans Spatzenegger, 747–56. Salzburg: Anton Pustet, 1983.
- Wertner, Moriz. "Zur Genealogie der Cilly." *Monatsblatt der kk. Heraldischen Gesellschaft "Adler"* 4/5 (1896): 38–40.
- Wiedl, Birgit. "Der Salzburger Erzbischof und seine Juden." *Aschkenas* 31, št. 2 (2021): 237–95.
- Wießner, Hermann, ur. *Gurker Urbare (Bistum und Kapitel) in Auswahl aus der Zeit von 1285 bis 1502*. Wien: Adolf Holzhausens Nachfolger, 1951.
- Wießner, Hermann, ur. *Die Kärntner Geschichtsquellen 1269–1286*. Klagenfurt: F. Kleinmayr, 1956.
- Wießner, Hermann, ur. *Die Kärntner Geschichtsquellen 1286–1300*. Klagenfurt: F. Kleinmayr, 1958.
- Wießner, Hermann, ur. *Die Kärntner Geschichtsquellen 1335–1414*. Klagenfurt: Verlag des Geschichtsverein für Kärnten, 1968.
- Witting, Johann Baptist, ur. *J. Siebmacher's großes Wappenbuch*. Zv. 26/2, *Die Wappen des Adels in Niederösterreich*. Neustadt an der Aisch: Bauer & Raspe, 1983.
- Zadnikar, Marijan. *Ptujska gora – visoka pesem slovenske gotike*. Ljubljana: Družina, 1992.
- Zahn, Joseph von, ur. *Urkundenbuch des Herzogtums Steiermark*. Zv. 2, 1192–1246. Graz, 1879.
- Zahn, Joseph von, ur. *Urkundenbuch des Herzogtums Steiermark*. Zv. 3, 1248–1260. Graz, 1903.
- Zahn, Joseph von, in Alfred Anthony von Siegenfeld. "Nachwort und heraldische Besprechung." V *Steiermärkisches Wappen-Buch von Zacharias Bartsch 1567: Facsimile-Ausgabe mit historischen und heraldischen Anmerkungen von Dr. Josef von Zahn und Alfred Ritter Anthony von Siegenfeld*, 1–180. Graz, 1893.
- Zotter, Hans. "Der Dominikanerkonvent zu Friesach." *Carinthia I* 160 (1970): 690–718.

Knight of the Order of the Dragon Sigismund I of Dobrna

Summary

The pilgrimage church of *Our Lady of Protection* at Ptujška Gora is rightly considered the apogee of the Slovenian Gothic. Among the reasons for this designation are the tombstone of Sigismund I of Dobrna (1395–† before 13 April 1429) and the altar of St Sigismund erected for his benefice. The signs of the Order of the Dragon, which was founded in 1408 by the King of Hungary Sigismund of Luxembourg, can be discerned on them. At the time of Sigismund of Dobrna's death, the Order of the Dragon was considered the most prestigious chivalric order.

Sigismund I of Dobrna was a scion of the line of the Knights of Dobrna, who were named after the now abandoned Dobrna/Neuhaus Castle near the village of the same name located to the north of Celje. Dobrna first appeared in written sources in 1155, when the Bishop of Gurk, Roman I, was granted the Dobrna allodium from the Bavarian Counts of Bogen. The Dobrna allodium corresponded to the area that fell under the jurisdiction of the later castles of Ranšperk/Rabensberg (today Lanšperk) near Dobrna, Lemberg (medieval Löwenberg) near Nova Cerkev and to the north of Celje, Helfenberg (also Soteska) near Velika Pirešica and northwest of Celje, as well as the most recent, Dobrna, known in German as Neuhaus. All these castles were inhabited by the different branches of the line of ministeriales of the Gurk Diocese, the Ranšperks, whose personal name suggests that they might have descended from the castellans of Vitanje castle in the 12th century, the oldest and most important Gurk castle in the area. In the mid-13th century, a family branch also became established in Upper Carniola, with its seat at Rabensperk/Rabensberg (today Koprivnik) castle near Domžale. At the end of the 13th century, the Lemberg branch moved to Štrasperk/Strassberg (today Stražberk) castle near Mokronog and changed its surname accordingly. Initially, every branch of the Ranšperk line had a coat of arms with a raven standing on a hill: a fine example of a canting coat of arms (the word for “raven” in German, Rabe, spells out the beginning of their name) which also demonstrates their common origin.

Dobrna Castle was built only after around 1275, when Ranšperk Castle came into the hands of the Lords of Ptuj. One branch of the Ranšperk family moved to Carinthia and the other remained in the newly built castle, which first appears in written sources in 1322, and which is also the first mention of members of the Dobrna family. The male line of the family died out after 1378 and was succeeded by a new, so-called secondary Neuhaus family before 1395. The latter was created through the intermarriage of an unknown female member of the Dobrna family and an unknown member of a knightly family named after the village of Getzersdorf (present-day Inzersdorf-Getzersdorf) near St. Pölten in Lower Austria.

Thus, at the end of the 14th century, Dobrna Castle came to be inhabited by a new family, which very soon became more illustrious than its predecessors. The first one who distinguished himself in his career was the Dean (1395), Provost (1396/97) and ultimately Archbishop of Salzburg, Eberhard III of Dobrna (1403/06–1427). The beginning of Eberhard's tenure as archbishop was very difficult, not only because of the debts accumulated by his predecessors and the rebellion of the nobles and the burghers, but also because of opposition of Archbishop Bertold von Wehing, also Bishop of Freising.

It seems that Eberhard's brother Sigismund I of Dobrna was in the service of the Counts of Celje at the beginning of his career. Then, as governor of Salzburg 1404–1407, he was an important support to his brother Archbishop Eberhard. Eberhard's and Sigismund's brother Andrej I of Dobrna, who was governor of Friesach, the centre of the estates of the Archdiocese of Salzburg in Carinthia, 1404–1420, and their brother-in-law, (Jurij I) Stainwalt of Fladnitz, who, as vidame of Leibnitz in c.1406–c.1426, administered

the estates of the Archdiocese of Salzburg in Styria (including the town of Ptuj), also provided important support to him. Sigismund, as governor of Salzburg, carried out the anti-Jewish pogrom in Salzburg of 1404, including burning Jews at the stake. The pogrom also affected Breže and Ptuj, where Jews were *merely* imprisoned, robbed of their property and driven out. Sigismund's next service was managing the Slavonian castles of Barbara of Celje, wife of Sigismund of Luxembourg, now also the Holy Roman Emperor, but not yet the King of Bohemia. These included Garić in 1409 and Mali and Veliki Kalnik between 1409 and 1417. It was most probably this service that earned him membership of the Order of the Dragon and a role in the legend of Barbara of Celje, who was also identified as the *Black Queen*. After 1419, Sigismund of Dobrna is mentioned only in written sources from his native Styria, where he was one of the most prominent nobles of knightly rank. From 1425 to 1427, he was governor of Brežice and as such administered the estates of the Archdiocese of Salzburg in Posavje.

We do not know the circumstances of Sigismund I of Dobrna's death. All we know is that he was buried in the pilgrimage church at Ptujška Gora on 13 April 1429. The place Sigismund called *home* was Dobrna Castle, not Ptujška Gora. There are two churches near Dobrna Castle that could have been his final resting place: the church of St John on Vinska Gora and the Church of the Assumption in Dobrna. This detail, however, shows us that with the establishment of the benefice of St Sigismund in the recently completed pilgrimage church at Ptujška Gora, he must have wanted as many people as possible to remember him after his death. He chose an appropriate place to keep his memory alive, since in the 15th century, the crowds of pilgrims sometimes made it necessary to hold open-air masses, and the village next to the church soon became a market town. Perhaps also Sigismund's conscience forced him to choose a place of prayer and pilgrimage for his eternal rest. We know that, as a Knight of the Order of the Dragon, he must have done what is usually recognised as a glorious deed. But he must also have been aware that he had taken part in at least one particularly ignoble act: the anti-Jewish pogrom in Salzburg of 1404.